

9.10.2025

EOAK/6255/2024

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Lotta Hämeen-Anttila

VANHUKSEN KIIREELLINEN SIJOITUS HOIVAKOTIIN

Tiivistelmä

Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin antoi hyvinvointialueelle huomautuksen useista lainvastaisista menettelyistä ja laiminlyönneistä iäkkäiden puolisojen kohtelussa ja palvelujen järjestämisessä. Lisäksi AOA antoi huomautuksen palveluista vastaavalle johtajalle puutteista kotihoidon järjestämisessä sekä sosiaalityöntekijälle huomautuksen siitä, että hän oli jättänyt tekemättä valvontalain mukaisen ilmoituksen lainvastaisesta menettelystä asiakkaansa asiassa. AOA painottaa, että ilmoitusvelvollisuus koskee myös tilanteita, joissa hyvinvointialueella ei ole tarjolla riittävästi palveluja.

Jokainen viranhaltija ja julkista tehtävää suorittava työntekijä on omassa tehtävässään vastuussa siitä, että haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat saavat heille lain mukaan kuuluvat palvelut. Jos hyvinvointialue ei noudata voimassa olevia oikeusnormeja tai asiakkaan perusoikeuksia rikotaan muutoin, tulee jokaisen omalla toiminnallaan pyrkiä huolehtimaan siitä, että asiakas saa hänelle lain mukaan kuuluvat palvelut ja välttämättömän huolenpidon. Tämän velvollisuuden laiminlyönti voi johtaa virkavastuuseen.

Asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi tulisi näissä tilanteissa tarvittaessa ilmoittaa puutteista tai laiminlyönneistä valvontaviranomaiselle tai tehdä asiasta kantelu.

Lukuisat virheet asioiden käsittelyssä johtivat siihen, että yli 50-vuotta naimisissa olleelle avioparille ei järjestetty heille lain mukaan kuuluvia kotiin annettavia palveluja ja kantelijaa estettiin toistuvasti poliisien avulla viemästä puolisoaan hoivakodista heidän omaan kotiinsa.

AOA esittää, että hyvinvointialue harkitsisi, miten se voi hyvittää asiakkaalle ja kantelijalle heidän perusoikeuksiensa loukkaukset. AOA pyytää hyvinvointialuetta ilmoittamaan 12.12.2025 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt hyvitysesityksen johdosta.

Vanhuksen kiireellinen sijoitus hoivakotiin.....	1
1 KANTELU	3
2 SELVITYS	4
3 RATKAISU	5
3.1 Oikeusasiamiehen toimivalta ja asian käsittelyn rajaaminen	5
3.2 Keskeiset tapahtumat selvitysten mukaan.....	6
3.3 Keskeiset puutteet asian käsittelyssä	7
3.4 Erityistä tukea tarvitseva asiakas ja omatyöntekijän tehtävät	8
3.4.1 Erityistä tukea tarvitsevan henkilön tunnistaminen	8
3.4.2 Omatyöntekijän tehtävät ja asiakkaalle annettava erityinen tuki	10
3.4.2.1 Lainsäädäntö	10
3.4.2.2 Saatu selvitys ja arviointini	11
3.5 Hyvinvointialueen velvollisuus järjestää ikääntyneille sosiaalipalveluja	12
3.5.1 Lainsäädäntö.....	12
3.5.2 Saatu selvitys ja arviointini	17
3.5.2.1 Velvollisuus kotihoidon järjestämiseen	17
3.5.2.2 Velvollisuus muiden kotiin annettavien palvelujen järjestämiseen	19
3.5.2.3 Terveystuon palvelujen järjestäminen sosiaalipalvelujen sijaan.....	20
3.6 Asiakassuunnitelma ja asiakkaan mielipiteen ja palvelutarpeen selvittäminen.....	21
3.6.1 Lainsäädäntö.....	21
3.6.2 Saatu selvitys ja arviointini	25
3.7 Päätöksentekomenettely	28
3.7.1 Lainsäädäntö.....	28
3.7.2 Asiakirjatiedot asumispalvelua koskevasta päätöksentekomenettelystä syksyllä 2024	31
3.7.3 Arviointini.....	31
3.7.4.1 Tietojen antaminen ja asiakkaan kuuleminen	31
3.7.4.2 Lääkärin toimivalta.....	33
3.7.4.3 Oikeusturvan toteutuminen	33
3.8 Välttämättömän huolenpidon turvaaminen "asiakkaan tahdosta riippumatta"	35
3.8.1 Selvitysaineistossa kuvatut ongelmatilanteet	35
3.8.2 Oikeudellisen arviointini lähtökohdat	35
3.8.3 Saatu selvitys ja arviointini	40
3.8.3.1 Välttämättömän huolenpidon turvaaminen asiakkaan kotona.....	40
3.8.3.2 Muistisaira henkilön tahdon selvittäminen ristiriitatilanteessa	42
3.8.3.3 Poistumiskiellot.....	43
Tapahtumien kuvaus asiakirjojen mukaan.....	43
Arviointini.....	44
3.8.3.4 Edunvalvonta, asiakkaan etu ja lainsäädännön aukollisuus	47

3.8.3.5	Mielenterveyslain tahdosta riippumattoman hoidon käyttö pakkokeinona ..	49
3.9	Asiakkaan ja kantelijan kohtelu	50
3.10	Valvontalain mukainen ilmoitusvelvollisuus	51
3.10.1	Lainsäädäntö.....	51
3.10.2	Saatu selvitys ja arviointini	52
3.11	Hoivakodin palvelun laatu.....	54
4	TOIMENPITEET	55
4.1	Huomautuksen antaminen.....	55
4.2	Hyvitysesitys.....	56
4.3	Muut toimenpiteet ja toimenpideilmoitusten lähettäminen	57

1 KANTELU

Kantelija arvosteli puolisonsa (jälj. asiakas) palvelun laatua hoivakodissa A:n kaupungissa sekä hyvinvointialueen (- - -) menettelyä palvelun aloittamisessa ja sen jatkamisessa. Kantelukirjoitusten ja kantelijan puhelimitse antamien tietojen mukaan asiakas haluaisi asua kotonaan. Kantelussa kuvataan tapahtumia seuraavasti.

Asiakkaan piti mennä viikoksi hoitoon, että kantelija saisi pitää lomaviikon. Terveyskeskuksesta asiakas siirtyi hoivakotiin, jossa sanottiin, että jalat ovat huonossa kunnossa. Asiakkaan lähtiessä [pvm.] hän pystyi vielä itse nousemaan taksiin.

Kun kantelija oli mennyt [pvm.] avustajan kanssa katsomaan asiakasta tämä oli pyörätuolissa. Kantelijan nostaessa asiakasta pyörätuolista seisomaan hetkeksi, häneltä kiellettiin nostaminen. Seuraavana päivänä kantelijan käydessä asiakkaan luona he kävelivät ja jumppasivat, että jalat saisivat liikuntaa. Sitä seuraavana päivänä kantelija kertoi avustajalle soittavansa hoitajille ja pyytävänsä näitä kävelyttämään asiakasta. Tämän jälkeen puoliso ei ole tarvinnut pyörätuolia, vaan hän on liikkunut turvakelkan kanssa tai ilman. Kantelijan mukaan kotona asiakas saisi päivittäin liikuntaa, mutta hoitokodissa kukaan ei ehdi häntä kävelyttää.

Kantelun mukaan asiakkaalla on usein hoivakodissa märät vaipat. Esimerkiksi aamulla klo 9 asiakas oli märissä vaipoissa, jolloin kantelija oli vienyt hänet vessaan aamutoimille. Kirjoituksen mukaan asiakas ei kotona ole koskaan tarvinnut vaippoja sen tähden, että ei pääsisi tarvittaessa vessaan.

- - -

Kantelija kertoi, että häntä on estetty viemästä asiakasta kotiin ja poliisi on pyydetty paikalle varmistamaan, ettei tämä pääse lähtemään. Heille on myös sanottu, että asiakas voidaan ottaa pakkohoitoon. Kantelijan mukaan hänelle itselleen on ehdotettu muuttamista A:n kaupunkiin. Kantelija kertoi, ettei halua muuttaa, koska hän - - - on tottunut tulemaan toimeen kotonaan ja sen pihapiirissä. Kantelijan mukaan hän voi saada asiakkaan hoitamisessa tarvittaessa apua lähisukulaiselta, joka asuu naapurissa.

Kantelija täydensi kanteluaan puhelimitse [pvm.]. Hän katsoi, että kyseessä on ollut mielivaltainen vapaudenriisto, joka kesti puoli vuotta ja oikeuttaa saamaan korvauksia. Nyt hänelle on sanottu, että asiakas voi asua kotona, kun kotihoito käy kolme kertaa päivässä ja huolehtii lääkkeiden antamisesta.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hyvinvointialueelta hankittiin seuraavat selvitykset ja lausunnot.

- - -

Hyvinvointialueelle lähettämässäni selvitys- ja lausuntopyynnössä viittasin aiemmin antamiini ratkaisuihin seuraavasti:

”Olen 30.12.2021 antamassani päätöksessä 7866/2020 todennut muun muassa seuraavaa:

Käsiteltävänä olevassa asiassa ovat olleet merkityksellisiä yhtäältä kantelijan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja toisaalta perusteltu huoli siitä, että hänen perustuslain 19 §:ssä määritellyt oikeutensa riittäviin sosiaali- ja terveystalouteen ja välttämättömään huolenpitoon toteutuvat.

Näiden perusoikeuksien toteutumista on pyritty suojelemaan lainsäädännössä monin eri tavoin. Pohjimmiltaan kyse on siitä, millä tavoin toimien asiakkaan etu toteutuu parhaiten.

Katson, että tilanteessa olisi pitänyt uudelleen harkita mahdollisia käytettävissä olevia vaihtoehtoisia toimintatapoja---

Lisäksi olen todennut 17.12.2020 antamassani päätöksessä 4070/2020 seuraavaa:

Korostan, ettei laissa ole säädetty mahdollisuudesta ohittaa asiakkaiden ilmaisemaa tahtoa asua yhdessä perustelemalla ratkaisua asiantuntijoiden arviolla asiakkaan edusta.

Totean, että kantelijan vanhemmilla olisi ollut oikeus asua yhdessä, eikä heidän tapaamisiansa olisi saanut lainkaan rajoittaa.

Lähettämässäni selvitys- ja lausuntopyynnössä pyysin kiinnittämään erityistä huomiota muun muassa kanteluajankohdan jälkeen mahdollisesti tehtyihin toimenpiteisiin ja muutoksiin.

Asiakirja-aineiston hankkimisen lisäksi oikeusasiamiehen kanslian esittelijät kuulivat asiakkaan omatyöntekijänä toiminutta sosiaalityöntekijää [pvm.].

Haastateltavaa pyydettiin vastaamaan muun muassa seuraaviin etukäteen lähetettyihin kysymyksiin:

- Haluatteko joltain osin täydentää hyvinvointialueelta aiemmin lähetettyjä selvityksiä ja lausuntoja, onko esimerkiksi jotain olennaista tietoa, mitä ei ole kirjattu lausuntoihin tai asiakasasiakirjoihin?
- Asiakirjoissa viitataan kantelijan sukulaiseen, joka asuu naapurissa. Oletteko tavannut hänet jossain vaiheessa asiakkuutta?
- Onko hyvinvointialueella jonkinlainen ohje tai määräys, että kotihoitoa ei järjestetä enempää kuin 2–3 kertaa viikossa, jos asiakas asuu yli 30 kilometrin päässä keskustasta?
- Onko asiakkaalle jossain vaiheessa mietitty muita palveluja kuin mitä asiakirjoissa on mainittu?
- Onko asiakkuuden aikana tehty yhteistyötä vammaispalvelujen kanssa tai kantelijan omatyöntekijän kanssa?

3 RATKAISU

3.1 Oikeusasiamiehen toimivalta ja asian käsittelyn rajaaminen

Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Oikeusasiamies ei hänelle kuuluvan laillisuusvalvonnan puitteissa voi toimia lakiin perustuvan muutoksenhakujärjestelmän korvaavana eikä sitä täydentävänä vaihtoehtona. Oikeusasiamies ei siten voi muuttaa eikä kumota harkintavallan rajoissa tehtyjä viranomaisten tai tuomioistuinten päätöksiä.

Oikeusasiamiehen toimivaltaan ja tehtäviin ei kuulu ottaa kantaa siihen, mitkä sosiaalihuollon palvelut olisivat asiakkaalle sopivia ja riittäviä, tai minkä lain perusteella palveluja tulisi järjestää. Viime kädessä tuomioistuimien tutkii yksittäistapauksessa, onko sosiaalihuollon palvelua koskeva viranomaisen päätös ollut lainmukainen.

En siis ota tässä päätöksessäni kantaa siihen tulisiko asiakkaan asua kotonaan vai hoivakodissa.

Sen sijaan arvioin asian käsittelyssä noudatettua menettelyä. Korostan, että lainmukaisten päätösten tekeminen edellyttää menettelyä koskevien säännösten tarkkaa noudattamista.

Kantelu koskee tapahtumia, jotka on alkaneet syksyllä 2024. Koska aiemmin tehdyt virheet ovat olennaisesti vaikuttaneet siihen, että menettely on ollut virheellistä ja lainvastaista kanteluajankohtana, olen käytettävissäni olleen selvitysaineiston perusteella arvioinut myös aiempaa menettelyä.

3.2 Keskeiset tapahtumat selvitysten mukaan

Kantelija ja asiakas ovat olleet naimisissa yli 50 vuotta. Viimeiset vuodet kantelija on huolehtinut muistisairaana asiakkaan hoidosta ja hoivasta kotona. Kantelijalle on myönnetty henkilökohtaista apua 5 tuntia viikossa pääosin asiointia varten. Elokuussa 2024 puolisoilla ei ollut muita kotiin annettavia sosiaalipalveluja. Perheen tilanteesta oli tehty useita huoli-ilmoituksia.

Viimeisen kahden vuoden aikana asiakas on ollut lyhyitä ajanjaksoja eri hoivakodeissa, ja hänellä on ollut neljän vuoden ajan ns. lupapaikka sairaalassa eli lupa päästä pelkän puhelinsoiton perusteella osastolle.

Elokuussa 2024 kantelija soitti sosiaali- ja kriisipäivystykseen ja sosiaalitoimi järjesti puolisolalle kyydin sairaalaan. Asiakasohjaaja selvitteli [pvm.] asiakkaan jatkosuunnitelmia yhdessä kantelijan kanssa. Tehdyn kirjauksen mukaan suunnitelmissa oli ollut yksityisen palveluntuottajan pesuapu viikoittain kotiin ja lisäksi kantelija on toivonut säännöllisesti kuukausittain viikon lyhytaikaista asumispalvelujaksoa.

Sairaalasta asiakas siirrettiin hoivakotiin. Päätöksen mukaan asiakkaalle myönnettiin lyhytaikaista palveluasumista erikseen sovittuina jaksoina. Päätöksen perustelujen mukaan asiakkaan palveluntarve on selvitetty [pvm.] ja hän tarvitsee lyhytaikaista palveluasumista terveydentilansa ja toimintakykynsä heikentymisen sekä avuntarpeensa lisääntymisen vuoksi. Päätöksen on tehnyt sosiaaliohjaaja.

Hoivakodissa [pvm.] pidetyssä neuvottelussa lääkäri ilmoitti, ettei kantelijan pyyntöön kotiuttaa asiakas suostuta. Lausunnon mukaan lääkärin näkemys on, että asiakas tarvitsee pysyvän hoivakotipaikan tai ainakin erittäin runsaasti kotiin annettavaa palvelua. Neuvotteluista tehdyn kirjauksen mukaan nykyiseen kotiin ei ole järjestettävissä riittävästi välttämättömiä palveluita pitkän välimatkan takia.

Lääkärin tekemien muistiinpanojen mukaan palliatiivinen hoidonlinjaus on kirjattu, vaikka sanaa ei neuvottelussa ehkä mainittu. Neuvottelussa on puhuttu elämän loppuvaiheesta ja lyhyehköstä ennusteesta.

Sosiaalityöntekijä ei ollut mukana neuvottelussa. Hän soitti kantelijalle [pvm.] ja yritti puhelimesta perustella kantelijalle, miksi hoito on mahdollista järjestää ainoastaan hoivakodissa tai siten, että puoliset muuttavat kaupungin keskustaan. Keskustassa olevaan asuntoon olisi mahdollista järjestää kotihoidon käyntejä useampi kerta päivässä.

Kantelija ilmoitti, että asiakas ei ole pakkohoidossa ja hakevansa hänet kotiin. Poliisit pyydettiin kaksi kertaa paikalle estämään kotiin vieminen. Asiakkaalle päätettiin hakea laajennettua edunvalvontaa.

3.3 Keskeiset puutteet asian käsittelyssä

Näkemykseni mukaan tilanne, jossa kantelijaa on estetty viemästä aviopuolisoaan omaan kotiin sen tähden, että viranomaiset arvioivat, ettei asiakas saa kotona riittävää hoivaa ja huolenpitoa, on oikeudellisesti monelta osin verrattavissa tilanteeseen, jossa lapsi sijoitetaan kiireellisesti tai otetaan huostaan sillä perusteella, että kodin olosuhteet vaarantavat lapsen terveyden ja turvallisuuden.

Molemmissa tilanteissa on otettava huomioon samat keskeiset perus- ja ihmisoikeudet. Haavoittuvassa asemassa olevaa henkilöä on suojattava siten, ettei hänen välttämätön huolenpitonsa vaarannu. Toisaalta äkillinen kieltä mennä omaan kotiin voi merkitä voimakasta puuttumista henkilön liikkumisvapauteen ja perhe-elämän suojaan.

Lastensuojelulainsäädännön lähtökohtana on, että ennaltaehkäisevin toimin tulee pyrkiä välttämään sellaisten tilanteiden syntymistä, jossa kiireellinen sijoitus kodin ulkopuolelle olisi välttämätön. Jos lapsi joudutaan ottamaan huostaan, on myös kyettävä osoittamaan, ettei lasta ja perhettä olisi ollut mahdollista auttaa riittävästi muilla keinoin ja että päätös on lapsen edun mukainen.

Vaikka iäkkäitä henkilöitä koskeva sääntely poikkeaa monelta osin lapsia koskevasta sääntelystä, myös ikääntyneiden henkilöiden perhe-elämä on suojattu perus- ja ihmisoikeutena. Asiakkaiden hyvästä kohtelusta, asiakkaan edusta ja kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuudesta on säädetty sosiaalihuollon asiakaslaissa, sosiaalihuoltolaissa ja vanhuspalvelulaissa.

Sekä asiakkaiden että työntekijöiden oikeusturvan kannalta on olennaisen tärkeää, että menettelyn aikana noudatetaan tarkoin asiakkaiden suojaksi säädettyä lainsäädäntöä.

Näkemykseni mukaan tässä kanteluasiassa menettelyn puutteet liittyvät erityisesti seuraavaan.

- Erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan tunnistaminen
- Omatyöntekijän velvollisuus tavata riittävän usein erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta
- Palvelutarpeen selvittäminen laissa edellytetyllä tavalla
- Asiakassuunnitelman tekeminen
- Asiakkaan oikeus saada muutoksenhakukelpoinen päätös
- Päätöksen perusteleminen

- Velvollisuus kertoa asiakkaille laissa säädetyistä palveluista ja asiakkaan oikeuksista käsittelyn eri vaiheissa
- Muistisairaasi asiakkaan mielipiteen selvittäminen, huomioon ottaminen ja hänen etunsa määrittely
- Muistisairaasi asiakkaan omaisen oikeus saada tukea
- Sosiaalityöntekijän oikeus ja velvollisuus toimia, kun asiakas ja/tai asiakkaan omainen ei ole halukas ottamaan vastaan tarvittavia palveluja
- Hyvinvointialueen velvollisuus järjestää iäkkäiden henkilöiden tarpeiden mukaisia palveluja
- Omatyöntekijän velvollisuus tukea iäkästä henkilöä sosiaalipalvelujen saantiin ja toteuttamiseen liittyvissä asioissa
- Henkilöstön velvollisuus ilmoittaa lainvastaisuudesta asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa
- Yksittäisiä sosiaalipalveluja koskevien säännösten noudattaminen
- Puolisoiden oikeus asua yhdessä ja kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus
- Lääkärin ja sosiaalityöntekijän laissa säädetyt tehtävät sosiaalipalveluja järjestettäessä
- Terveystenhuollon palvelujen järjestäminen sosiaalihuollon palvelujen sijaan, kun sosiaalihuollon palveluja ei ole käytettävissä
- Asiakkaiden kohtelu

Näkemykseni mukaan osasyynä joihinkin menettelyvirheisiin on ollut puutteellinen lainsäädäntö. Olen useassa ratkaisussani kiirehtinyt keskeisimpien itsemääräämisoikeutta koskevien säännösten saattamista hallituksen esityksenä eduskunnan käsiteltäviksi.

Korostan kuitenkin, että vakavimmat menettelyvirheet käsiteltävänä olevassa asiassa liittyvät siihen, ettei voimassa olevia oikeusnormeja ole noudatettu.

Näkemykseni mukaan asiakkaan välttämättömän huolenpidon turvaaminen ei olisi edellyttänyt eikä oikeuttanut rikkomaan keskeisiä ikääntyneiden henkilöiden perusoikeuksia ja niitä turvaavia oikeusnormeja.

3.4 Erityistä tukea tarvitseva asiakas ja omatyöntekijän tehtävät

3.4.1 Erityistä tukea tarvitsevan henkilön tunnistaminen

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa lain 3 §:ssä tarkoitettua erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä on kuvattu muun muassa seuraavasti (tekstin korostukset lisätty).

Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä sosiaalihuoltolaissa tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Säännöksillä, jotka koskevat erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä on tarkoitus turvata se, että kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat henkilöt saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Säännökset on tarkoitettu sovellettaviksi tilanteissa, joissa henkilö ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai henkilön avun saaminen on vaarassa estyä sen vuoksi, ettei hän kykene riittävässä määrin vastaanottamaan tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.

Syynä voi olla kognitiivinen tai psyykkinen vamma tai sairaus, päihteiden ongelmakäyttö tai muu riippuvuuskäyttäytyminen, usean yhtäaikaisen tuen tarve tai muu vastaava syy. ---

Erityisen tuen tarvitseminen ei ole sidottu tiettyyn diagnoosiin tai vammaan, vaan määrittelyn piiriin kuuluvat myös ne henkilöt, joiden erityisen tuen tarve perustuu esimerkiksi useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia. Määrittelyn piiriin kuuluvat myös henkilöt, joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve tai ylipäättään tilanne, jossa suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta ja vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin.

Korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole sosiaalihuoltolaissa tarkoitettu syy erityisen tuen saamiseen. Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta säädetään vanhuspalvelulaissa. Mikäli sosiaalihuoltolain 3 §:n edellytykset täyttyvät, voi kuitenkin **myös ikääntynyt henkilö tietyissä tilanteissa olla erityistä tukea tarvitseva.**

Totean, että käytettävissäni olleiden tietojen perusteella sekä asiakas että kantelija ovat olleet kanteluajankohtana sosiaalihuoltolain 3 §:ssä tarkoitettuja erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä ja tämä olisi tullut ottaa huomioon molempien kohtelussa ja säännöksiä sovellettaessa.

Asiakkaan erityisen tuen tarve oli tunnistettu vasta kantelun tekemisen jälkeen, vaikka hänen tuen tarpeensa on ollut pitkäaikainen. Asiakkaan toimintakyky alentava perussairaus on todettu vuonna 2020. Hänen tarvitsemansa hoivan antamisesta sekä tarvittavien palvelujen ja hoidon hankkimisesta on ollut päävastuussa hänen näkövammaisen puolisonsa (kantelija).

Saamassani aineistossa ei ole arvioitu kantelijan erityisen tuen tarvetta, mutta asiakirjojen mukaan sosiaaliviranomaisten tiedossa oli, että hän oli ollut ajoittain hyvin masentunut. Asiakirjatietojen mukaan kantelija on myös ollut useaan kertaan kuormittunut tekemästään hoivasta ja hoidosta ja pyrkinyt saamaan apua. Toisaalta hänen pyrkimyksensä on ollut selviytyä mahdollisimman paljon omin voimin.

Asiakirjatietojen perusteella on ilmeistä, että samalla kun perheen avun tarve on ollut suurta, riskinä on pidemmän aikaa ollut, että perheelle ei joko tarjota apua ajoissa taikka puoliset tai jompikumpi heistä ei ole halukas ottamaan ajoissa vastaan riittävästi apua.

3.4.2 Omatyöntekijän tehtävät ja asiakkaalle annettava erityinen tuki

3.4.2.1 Lainsäädäntö

Omatyöntekijä

Omatyöntekijän määräämisestä ja tehtävistä säädetään sosiaalihuoltolaissa ja vanhuspalvelulaissa

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Pykälän 4 momentin mukaan omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää 38 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyn toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa tässä laissa säädettyissä tehtävissä.

Vanhuspalvelulain 17 §:n mukaan sosiaalihuoltolain 42 §:ssä tarkoitetun omatyöntekijän on iäkkään henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaisesti:

- 1) neuvottava ja tuettava iäkästä henkilöä hänen tarvitsemiensa sosiaali- ja terveyspalvelujen saantiin ja toteuttamiseen liittyvissä asioissa;
- 2) seurattava yhdessä iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa tai läheisensä kanssa asiakassuunnitelman toteutumista sekä iäkkään henkilön palveluntarpeiden muutoksia;
- 3) oltava iäkkään henkilön suostumuksella tarvittaessa yhteydessä hänen sosiaali- ja terveyspalvelujensa järjestämisestä ja tuottamisesta vastaaviin tahoihin, jotta palvelut vastaisivat mahdollisimman hyvin iäkkään henkilön tarpeita.

Erityinen tuki

Erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan palvelujen saamisen turvaamiseksi sosiaalihuoltolaissa on lisäksi säädetty seuraavaa.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 3 momentin mukaan --- erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä ja tehtävä on hoidettava virkasuhteessa.

Sosiaalihuoltolain 36 §:n 5 momentin mukaan erityistä tukea tarvitsevien --- henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä.

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 5 momentin mukaan erityistä tukea tarvitsevaa --- henkilöä koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa omatyöntekijän tai muun sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata asiakas asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

Sosiaalihuoltolain 46 §:n 1 momentin mukaan omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevän virkasuhteessa olevan sosiaalityöntekijän on tehtävä päätös niistä sosiaalipalveluista, joilla yhdessä turvataan 12 ja 13 §:n mukaisesti --- tai erityistä tukea tarvitsevan --- asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys, jos menettely on asiakkaan edun mukainen.

Sosiaalihuoltolain 37 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan --- Palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen, neuvontaan ja ohjaukseen, erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin sekä heidän itsemääräämisoikeutensa kunnioittamiseen. (SHL 4 §:n 2 mom., 6 §:n 1 mom., 8 §:n 2 mom. ja 36 §:n 4 mom.)

3.4.2.2 Saatu selvitys ja arviointini

Saaduista selvityksistä kävi ilmi, että hyvinvointialueella ei ole noudatettu nimenomaan niitä lainsäännöksiä, joiden tarkoituksena on suojata erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita ja turvata heille riittävä palvelujen saanti.

Erityisen tuen tarve olisi tullut ottaa huomioon kaikissa menettelyn eri vaiheissa, sen jälkeen, kun asiakkaan palvelujen tarve oli tullut sosiaalihuollon tietoon.

Hyvinvointialueen minulle toimittaman lausunnon mukaan asiakkaalle ei ollut tehty sosiaalityön palvelupäätöstä, vaikka hän on käsitykseni mukaan selvästi ollut erityisen tuen asiakas ja oikeutettu sosiaalityön palveluun.

Totean, että palvelupäätöksen tekemisellä on erityinen merkitys, koska se velvoittaa hyvinvointialuetta huolehtimaan siitä, että työntekijällä on tehtävänsä suorittamiseen riittävästi työaika.

Kanteluasiassa omatyöntekijän tehtävien hoitamisesta on valtaosin vastannut sama sosiaalityöntekijä ja tältä osin on noudatettu sosiaalihuoltolain 42 §:n 3 momentin edellytystä työntekijän ammatillisesta osaamisesta. Koska erityisen tuen tarvetta ei kuitenkaan ollut tunnistettu, ei omatyöntekijän vastuu asioiden hoitamisesta ollut selkeä. Asiakirjojen perusteella tehtävän suorittamiseen ei ollut varattu riittävästi aikaa, eikä erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan palvelujen tarpeen arvioinnista huolehdittu asianmukaisesti työntekijän pitkän poissaolon aikana.

Koska asiakassuunnitelmaa ei ollut tehty lainkaan, työskentelyssä ei noudatettu sosiaalihuoltolain 42 §:n 5 momenttiin sisältyvää velvoitetta tavata erityistä tukea tarvitseva asiakas asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti. Sosiaalityöntekijän henkilökohtaiset tapaamiset asiakkaan kanssa eivät kirjausten perusteella tapahtuneet suunnitellusti, vaan reaktioina tullessiin huoli-ilmoituksiin.

Kun yksityinen palveluntuottaja kävi perheen luona, henkilökohtaiset tapaamiset asiakkaan kanssa sekä sosiaalityöntekijän yhteydenpito lähiomaisten kanssa tapahtui valtaosin hänen välityksellään. Kirjausten mukaan sosiaalityöntekijä on ollut sähköpostitse ja tekstiviestein yhteydessä puolisoiden luona käyneeseen yksityiseen palveluntuottajaan - - -. Palveluntuottajan lakattua käymästä perheessä, jäi asiakkaan riittävien palvelujen saaminen kuukausiksi yksinomaan kantelijan ja muiden lähiomaisten yhteydenottojen sekä viranomaisten tekemien huoli-ilmoitusten varaan. Tilanne on ollut selkeästi lainvastainen ja vaarantanut asiakkaan välttämättömän huolenpidon toteutumisen. Pidän tehtyä virhettä erittäin vakavana.

Tehtyjen lukuisten virheiden perusteella katson, ettei hyvinvointialue ole sosiaalihuoltoa toteutettaessa kiinnittänyt sosiaalihuoltolain 4 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa olleen asiakkaan edun toteutumiseen.

Korostan, että erityisen tuen tarpeen tunnistamisen lisäksi hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että työntekijöillä on riittävästi työaikaa tehtäviensä suorittamiseen sekä riittävä ammatillinen tuki.

Pidän myönteisenä sitä, että minulle selvityksiä annettaessa oli tunnistettu osa menettelyn puutteista ja käytännön toimenpiteisiin on ryhdytty ongelmien korjaamiseksi.

- - -

3.5 Hyvinvointialueen velvollisuus järjestää ikääntyneille sosiaalipalveluja

3.5.1 Lainsäädäntö

Velvollisuus järjestää yhdenvertaisesti riittävät sosiaalipalvelut iäkkäille henkilöille

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 9 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Säännös turvaa yhdessä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kanssa jokaisen oikeuden yksityis- ja perhe-elämänsä kunnioitukseen.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa muihin nähden eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuusperiaatteeseen sisältyy mielivallan kieltö ja vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen, (SopS 19/1990) 14 artiklan mukaan yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Syrjintäkieltoa sovelletaan myös kansalliseen lainsäädäntöön perustuviin oikeuksiin sopimuksen 12. lisäpöytäkirjan nojalla, jossa taataan ”laissa tunnustetuista oikeuksista nauttiminen”.

Yhdenvertaisuuslain 10 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.

Yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaan syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (sote-järjestämislaki) 4 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on suunniteltava ja toteutettava sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää. Palvelut on toteutettava yhdenvertaisesti, yhteen sovitettuina palvelukokonaisuuksina sekä hyvinvointialueen väestön tarpeet huomioon ottaen lähellä asiakasta.

Sote-järjestämislain 8 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä alueellaan ja on järjestämisvastuussa asukkaidensa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Säännöksen 2 momentin mukaan hyvinvointialueella on oltava riittävä osaaminen, toimintakyky ja valmius vastata sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä ja sen on huolehdittava asukkaidensa palvelutarpeen mukaisesta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa.

Järjestämisvastuun sisällöstä säädetään **hyvinvointialueesta annetun lain 7 §:ssä**. Säännöksen 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa sille lailla säädettyjen tehtävien hoitamisesta, hyvinvointialueen asukkaan laissa säädettyjen oikeuksien toteutumisesta ja palvelukokonaisuuksien yhteensovittamisesta sekä muun muassa järjestettävien palvelujen ja muiden toimenpiteiden yhdenvertaisesta saatavuudesta.

Vanhuspalvelulain 13 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä iäkkäälle henkilölle laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka ovat hänen tarpeisiinsa nähden oikea-aikaisia ja riittäviä.

Pykälän 2 momentin mukaan palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään henkilön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta. Muun palveluntarpeen ennalta ehkäisemiseksi on kiinnitettävä huomiota erityisesti kuntoutumista edistäviin ja kotiin annettaviin palveluihin.

Kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus

Vanhuspalvelulain 14 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on toteutettava iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla ja muilla sosiaali- ja terveydenhuollon avopalveluilla. Palvelut on sovittava sisällöltään ja määrältään vastaamaan iäkkään henkilön kulloisiakin palveluntarpeita. Hoito ja huolenpito voidaan toteuttaa pitkäaikaisena laitoshoidona vain tässä laissa säädetyillä perusteilla.

Iäkkäiden puolisoiden oikeus asua yhdessä

Vanhuspalvelulain 14 §:n 2 momentin mukaan pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveyspalvelut on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Yksittäisiä palveluja koskeva sääntely

Yksittäisistä iäkkäille henkilöille tarkoitetuista sosiaalipalveluista ja niiden myöntämisen perusteista säädetään **sosiaalihuoltolaissa** sekä erityislaeissa kuten **laissa omaishoidon tuesta**, **perhehoitolaissa** ja **vammaispalvelulaissa**.

Sosiaalihuoltolain 12 §:ssä säädetään välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta. Säännöksen 1 momentin mukaan jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilöllä on oikeus saada riittävät sosiaalihuollon palvelut siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella henkilöllä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta, ellei muualla laissa toisin säädetä.

Sosiaalihuoltolain 14 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvina sosiaalipalveluina on järjestettävä sen sisältöisenä ja siinä laajuudessa kuin tässä tai muussa laissa säädetään muun muassa sosiaalityötä, sosiaaliohjausta, perhetyötä, tukipalveluja, kotihoitoa sekä ympärivuorokautista palveluasumista.

Sosiaalihuoltolain 14 §:n 3 momentin mukaan hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvina sosiaalipalveluina on huolehdittava myös muun muassa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, omaishoidon tuen sekä perhehoidon järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään.

Sosiaalihuoltolain 14 §:n 2 momentin mukaan hyvinvointialue voi lisäksi järjestää muita kuin 1 momentissa tarkoitettuja 11 §:n mukaisiin tarpeisiin vastaavia sosiaalipalveluja. Lain 11 §:n mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa tueksi jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen; asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen; äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään tuen tarpeeseen; sekä tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukemiseksi.

Sosiaalihuoltolain 19 a §:n 3 momentin mukaan kotihoitoa järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä sillä perusteella, että hänen toimintakykynsä on alentunut korkean iän, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi. Lisäksi kotihoitoa järjestetään henkilölle, joka tarvitsee sitä erityisen perhe- tai elämäntilanteen perusteella.

Säännöksen 4 momentin mukaan kotihoitoa järjestetään henkilön tarpeen mukaan vuorokaudenajasta riippumatta.

Sosiaalihuoltolain 21 c §:n 3 momentin mukaan ympärivuorokautista palveluasumista järjestetään henkilölle, joka tarvitsee päivittäin vuorokaudenajasta riippumatta jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa, joiden järjestäminen kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla ei ole mahdollista tai asiakkaan edun mukaista.

Vanhan ennen vuotta 2025 voimassa olleen **vammaispalvelulain** (380/1987) 8 c §:ssä säädettiin oikeudesta henkilökohtaisen avun saamiseen seuraavasti.

Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan tässä laissa vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella:

- 1) päivittäisissä toimissa;
- 2) työssä ja opiskelussa;
- 3) harrastuksissa;
- 4) yhteiskunnallisessa osallistumisessa; tai
- 5) sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista.

Henkilökohtaista apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin vaikeavammainen henkilö sitä välttämättä tarvitsee.

Edellä 1 momentin 3–5 kohdissa tarkoitettuja toimintoja varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa, jollei tätä pienempi tuntimäärä riitä turvaamaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avuntarvetta.

(Vammaisen henkilön oikeudesta saada henkilökohtaista apua säädetään uuden vammaispalvelulain (675/2023) 9 §:ssä)

Omaishoidon tuesta annetun lain 3 §:n mukaan hyvinvointialue voi myöntää omaishoidon tukea, jos: 1) henkilö alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi tarvitsee kotioloissa hoitoa tai muuta huolenpitoa; 2) hoidettavan omainen tai muu hoidettavalle läheinen henkilö on valmis vastaamaan hoidosta ja huolenpidosta tarpeellisten palveluiden avulla; 3) hoitajan terveys ja toimintakyky vastaavat omaishoidon asettamia vaatimuksia; 4) omaishoito yhdessä muiden tarvittavien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa on hoidettavan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kannalta riittävää; 5) hoidettavan koti on terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan siellä annettavalle hoidolle sopiva; ja 6) tuen myöntämisen arvioidaan olevan hoidettavan edun mukaista.

3.5.2 Saatu selvitys ja arviointini

3.5.2.1 Velvollisuus kotihoidon järjestämiseen

Käytettävissäni olleiden asiakirjojen mukaan vuosina 2023–2024 useampi sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö on todennut, että kotihoitoa ei ole järjestettävissä tarvittavissa määrin puolisoien kotiin. Perusteeksi on esitetty pitkä matka. Aineistossa esitetyt arviot matkan pituudesta vaihtelevat 30, 35 ja noin 40 kilometrin matkana kaupungin keskustasta tai taajama-alueelta.

Sosiaalityöntekijä on kuvannut mahdollisuutta palvelun järjestämiseen muun muassa seuraavasti.

”Kotihoitoa olisi mahdollista järjestää ehkä max 3 x vko, tätä joskus aiemmin ehdotettiin pariskunnalle, mutta tuolloin kotihoitoa ei ehditty aloittaa --- Lisäksi noin vähäisillä kotihoidon käynneillä ei kovin suurta lisäarvoa tilanteessa olisi, ehkä seurannan merkitys suurin.”

Hoitokertomukseen mahdollisuus palvelun saamiseen on kirjattu seuraavasti elokuussa 2024.

”Pariskunta asuu 35 km päässä taajamasta, joten kotiin ei kovin tiiviisti ole mahdollista palveluita järjestää elleivät itse maksaen osta palveluita yksityiseltä palveluntuottajalta.”

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa laissa säädetty oikeus kotihoidon saamiseen ja sen toteuttaminen on kuvattu muun muassa seuraavasti.

Hyvinvointialueen on järjestettävä kotihoitoa asiakkaiden tarpeen mukaan vuorokauden ajasta riippumatta, siis tarvittaessa myös öiseen aikaan. Yöaikaisia kotihoidon käyntejä tarvitaan, jos asiakkaalla on palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä todettu tarve niihin. Jos asiakas tarvitsee runsaasti kotihoidon käyntejä eri vuorokauden aikoina, kotihoito ei välttämättä vastaa hänen palveluntarpeisiinsa parhaalla mahdollisella tavalla.

Sosiaalihuoltolain 21 c §:ssä tarkoitettu ympärivuorokautinen palveluasuminen saattaa silloin olla parempi vaihtoehto. Jos asiakkaan kuitenkin arvioidaan suoriutuvan kotihoidon turvin, tarpeenmukaiset yöaikaiset kotikäynnit tulee sisällyttää asiakassuunnitelmaan. (s. 79–80)

Kun laissa säädetään oikeudesta saada kotihoidon palveluja tarvittaessa myös öisin ja hyvinvointialue on varautunut järjestämään kotihoitoa tietylle alueelle yhden kerran päivässä ainoastaan kolmena päivänä viikossa, on näkemykseni mukaan ilmeistä, ettei hyvinvointialue ole kohdentanut riittävästi henkilökuntaa lakisääteisen veloitteen täyttämiseksi vuosina 2023–2024.

Perustuslakivaliokunta on ottanut useita kertoja kantaa siihen, ettei eri asemaan asettaminen ole sallittua esimerkiksi asuinpaikan perusteella.

Yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentävän 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Säännöksessä lueteltuja erotteluperusteita voidaan pitää syrjintäkiellon ydinalueena. Luetteloa ei ole kuitenkaan tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan eri asemaan asettaminen on kielletty myös muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Tällainen syy voi olla esimerkiksi yhteiskunnallinen asema, varallisuus, yhdistystoimintaan osallistuminen --- ja asuinpaikka (ks. HE 309/1993 vp, s. 43—44, ks. myös PeVL 31/2014 vp, s. 3/I).

Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.

Yhdenvertaisuuslain hallituksen esityksen mukaan epäsuotuisalla kohtelulla viitattaisiin sellaiseen menettelyyn, joko tekoon tai laiminlyöntiin, jolla menettelyn kohde asetetaan muihin nähden huonompaan asemaan. Kyse voi siten olla esimerkiksi --- jonkin yleisesti saatavilla olevan etuuden, palvelun tai oikeuden epäamisestä tai rajoittamisesta (HE 19/2104 vp, s. 70).

Selvityksessä annettujen tietojen perusteella totean, että hyvinvointialue ei ole noudattanut sote-järjestämislain 4 §:n 1 momentin mukaista veloitetta järjestää sosiaali- ja terveydenhuolto sisällöltään, laajuudeltaan ja laadultaan sellaisena kuin asiakkaiden tarve edellyttää.

Katson, että hyvinvointialue ei ole onnistunut huolehtimaan asiakkaan palvelutarpeen mukaisesta sosiaalihuollon palvelujen saatavuudesta kaikissa tilanteissa siten kuin lain 8 §:n 2 momentissa on tarkoitettu.

Katson myös, ettei hyvinvointialue ole noudattanut hyvinvointialueesta annetun lain 7 §:n 1 momenttia. Säännöksen mukaan hyvinvointialue vastaa sille lailla säädettyjen tehtävien hoitamisesta ja --- muun muassa järjestettävien palvelujen ja muiden toimenpiteiden yhdenvertaisesta saatavuudesta.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella hyvinvointialue ei ollut antanut työntekijöille kirjallista ohjetta siitä, ettei kotihoitoa järjestetä asiakkaille, jos he asuvat yli 30 kilometrin päässä kaupungin keskustasta. Asiakirjojen perusteella toimintakäytäntö oli kuitenkin pidemmän ajan kuluessa vakiintunut sellaiseksi, ettei kunnan alueella tällaisissa tilanteissa järjestetty kotihoitoa.

Yksittäisen työntekijän toiminnan moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon, että toimintakäytäntö pysyi samana työntekijöiden vaihtuessa, ja ettei kotihoitoa ollut käytännössä annettavissa, koska hyvinvointialue ei ollut huolehtinut palvelun saatavuudesta.

Työntekijöiden velvollisuudesta tehdä ilmoitus tietoonsa tulleesta epäkohdasta tai ilmeisen epäkohdan uhasta asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa ks. jäljempänä 3.10.2.

3.5.2.2 Velvollisuus muiden kotiin annettavien palvelujen järjestämiseen

Painotan, että hyvinvointialueen velvoite huolehtia siitä, että kotihoitoa on mahdollista järjestää laissa edellytetyllä tavalla, ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö palveluja olisi mahdollista järjestää yksittäisissä tapauksissa asiakkaan kotiin myös vaihtoehtoisilla tavoilla, silloin kun se on asiakkaan edun ja tarpeiden mukaista.

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa oikeudesta saada ympärivuorokautista palveluasumista on kirjoitettu mm. seuraavasti.

Kolmantena ympärivuorokautisen palveluasumisen saannin edellytyksenä on, että hoitoa ja huolenpitoa tai vaativaa ammatillista hoitoa ei ole mahdollista tai henkilön edun mukaista järjestää kotihoitona, omaishoitona, perhehoitona tai muulla tavalla. Tämän edellytyksen täyttymistä on syytä punnita palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä erityisen huolellisesti, jotta ympärivuorokautiseen palveluasumiseen pääsevät ne, joille tämä palvelu on paras vaihtoehto. (s. 87)

Vanhuspalvelulain mukaan kotiin annettavat palvelut ovat ikääntyneille ensisijainen vaihtoehto suhteessa palveluasumiseen. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas sisältää tietoa siitä, mitä palveluja asiakkaan käytettävissä voi olla hänen asuessaan kotona.

Totean yleisellä tasolla, että osana kotiin annettavien palvelujen kokonaisuutta, muita mahdollisia palvelujen toteuttamistapoja tämänkaltaisissa tilanteissa saattaisivat olla kotihoidon, perhehoidon ja omaishoidon tuen ohella esimerkiksi omaisen tukeminen sosiaalihuoltolain keinoin, taikka vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu.

Toimivaltaani ei kuulu ottaa kantaa siihen, mikä tai mitkä palvelut olisivat olleet asiakkaalle soveltuvia kanteluajankohtana tai sitä ennen. Arvioin sen sijaan kohdissa 3.6.2 ja 3.7.4 millä tavoin laissa määriteltyt palvelut ja oikeus niiden saamiseen olisi tullut ottaa huomioon asiakkaan palveluntarvetta arvioitaessa ja päätöksiä tehtäessä.

3.5.2.3 Terveysthuollon palvelujen järjestäminen sosiaalipalvelujen sijaan

Asiakkaalla oli ollut vuosia ns. lupapaikka A:n kaupungin kuntoutussairaalaan. Asiakirjojen mukaan hänellä on ollut puhelinsoiton perusteella lupa mennä suoraan osastolle, jos ei pärjää kotonaan. Lausunnon mukaan hoidonajaisia sitomislupia on tarvittu jo neljän vuoden ajan.

Marraskuussa 2024 lääkäri on kirjannut lupapaikkalistalta poiston seuraavasti.

” [pvm.] Nykysairaus muistisairaus, ja lähinnä sosiaalisten syiden/epävarman kotiolosuhteen vuoksi lupapaikka ollut.

Suunnitelma: Lupapaikalle ei enää tarvetta, kun hoiva-asumisessa pitkäaikaisesti potilas on eikä varmastikaan enää kotiin lähde.

Muistisairauksien elämän loppuvaiheen hoito harvoin edellyttää sairaalaolosuhteita.

Ei jatkotoimenpiteitä ----”

Asiakkaalle myönnetty lupapaikka muistuttaa käytäntönä ns. kriisipaikkaoikeuden käyttämistä psykiatrisilla potilailla. Olen pitänyt hyvänä käytänteenä esimerkiksi Varsinais-Suomen hyvinvointialueen Halikon sairaalaan tehdyn tarkastuksen yhteydessä todettua käytäntöä, jossa potilaalle on turvattu paikka osastolla viikon ajan kotiutuksesta siltä varalta, että hän ei pärjäisi kotona. Potilaan ei tällöin tarvitse tulla päivystyksen kautta, vaan hän voi palata suoraan osastolle.

Vaikka lupapaikkaoikeus on tehnyt mahdolliseksi sen, että asiakas on voinut päästä sairaalan osastolle tarvittaessa lyhyellä varotusajalla, en kuitenkaan pidä terveydenhuollon palvelujen pitkäaikaista käyttämistä sosiaalihuollon palvelujen sijaan lähtökohtaisesti hyvänä järjestelynä.

Perustuslain 19 §:n 3 momentissa on turvattu jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystuotut sen mukaan kuin lailla säädetään. Sairaalahoitoa järjestetään potilaan lääketieteellisen hoidon tarpeen perusteella. Tulossynä sairaalaan voi olla esimerkiksi potilaan yleistilan lasku ja kotona pärjäämättömyys. Jos henkilö ei kuitenkaan ole sairaalahoidon tarpeessa ei hoidon toteuttaminen sairaalassa ole yleensä asiakkaan edun mukaista. Esimerkiksi se, ettei henkilölle järjestetä hänen tarvitsemiaan palveluja kotiin tai käytettävissä ei ole riittävästi asiakkaiden tarpeita vastaavia sosiaalihuollon yksiköitä ei ole asianmukainen peruste sairaalahoidolle.

Käytettävissäni ollut selvitysaineisto ei sisällä tarkempia tietoja hoidonajaisia sitomislupien myöntämisen tarpeista tai siitä, kuinka usein sitomista on käytetty. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta pidän kuitenkin ongelmallisena sitä, että rajoittamisen käyttö lupapaikalla on ollut tarpeen pitkällä aikavälillä. Painotan, että rajoittamisen tarve ei koskaan saa perustua sille, että henkilö saa palvelua väärässä yksikössä.

Totean, että hyvinvointialue on velvollinen huolehtimaan siitä, että sosiaalihuollon palveluja on iäkkäiden asiakkaiden käytettävissä heidän tarvettaan vastaavasti.

3.6 Asiakassuunnitelma ja asiakkaan mielipiteen ja palvelutarpeen selvittäminen

3.6.1 Lainsäädäntö

Asian vireille tuleminen

Sosiaalihuoltoasian tulemisesta vireille säädetään **sosiaalihuoltolain** 34 §:ssä.

Säännöksen 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoasia tulee vireille hakemuksesta tai kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävissään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeessa olevasta henkilöstä.

Sosiaalipalvelujen tarpeen selvittäminen

Sosiaalihuoltolain 36 §:n 1 momentin mukaan, kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta.

Säännöksen 4 momentissa säädetään muun muassa seuraavaa.

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

lökkään henkilön palvelutarpeen selvitystä tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä **vanhuspalvelulain** 15 §:ssä säädetään.

Säännöksen 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa siitä, että iäkkään henkilön sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden hänen hyvinvointiaan, terveyttään, toimintakykyään ja itsenäistä suoriutumistaan tukevien palvelujen tarve selvitetään kokonaisvaltaisesti yhdessä iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisensä tai hänelle määrätyn edunvalvojan kanssa. Palveluntarpeiden selvittämisestä vastaa iäkkään henkilön tarpeiden kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain (559/1994) 2 §:ssä tarkoitettu ammattihenkilö, jolla on laaja-alaista asiantuntemusta. Palveluntarpeiden selvittämisestä vastaavan työntekijän on toimittava iäkkään henkilön tarpeita vastaavasti yhteistyössä muiden tämän lain 10 §:ssä tarkoitettujen asiantuntijoiden kanssa.

Selvittäminen on 2 momentin mukaan aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun:

- 1) iäkäs henkilö on hakeutunut sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:ssä tarkoitettuun palvelutarpeen arviointiin;
- 2) iäkäs henkilö on tehnyt hyvinvointialueelle sosiaalipalveluja koskevan hakemuksen saadakseen sosiaalipalveluja toimintakykynsä tukemiseksi tai suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista;
- 3) 12 §:ssä tarkoitetun toiminnan yhteydessä on yhdessä iäkkään henkilön kanssa arvioitu, että hän tarvitsee säännöllisesti apua toimintakykynsä tukemiseksi tai suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista;
- 4) iäkkään henkilön palveluntarpeesta on tehty 25 §:ssä tarkoitettu ilmoitus, ja selvittäminen on iäkkään henkilön taikka hänen omaisensa, läheisensä tai hänelle määrätyn edunvalvojan mielestä tarpeen sen johdosta; taikka
- 5) hyvinvointialueen järjestämiä sosiaalipalveluja säännöllisesti saavan iäkkään henkilön olosuhteissa tapahtuu olennaisia muutoksia.

Palveluntarpeiden selvittämisen yhteydessä on 3 momentin mukaan arvioitava iäkkään henkilön toimintakyky monipuolisesti ja luotettavia arviointivälineitä käyttäen. Toimintakykyä arvioitaessa on selvitettävä, miltä osin iäkäs henkilö pystyy suoriutumaan tavanomaisista elämän toiminnoista asuin- ja toimintaympäristössään, ja missä asioissa hän tarvitsee tukea ja apua. Arvioinnissa on otettava huomioon iäkkään henkilön fyysinen, kognitiivinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä hänen ympäristönsä esteettömyyteen, asumisensa turvallisuuteen ja lähipalvelujensa saatavuuteen liittyvät tekijät.

Vanhuspalvelulain 15 a §:ssä säädetään RAI-arviointivälineistön käyttämisestä.

Säännöksen 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on käytettävä RAI-arviointivälineistöä iäkkään henkilön toimintakyvyn arvioinnissa, jos hän 15 §:n 1 momentissa tarkoitetun ammattihenkilön alustavan arvion mukaan tarvitsee säännöllisesti annettavia sosiaalipalveluja hoitonsa ja huolenpitonsa turvaamiseksi. Lisäksi hyvinvointialueen on huolehdittava, että RAI-arviointivälineistöä käytetään myös silloin, kun iäkäs henkilö saa edellä tarkoitettuja hyvinvointialueen järjestämiä palveluja ja hänen olosuhteissaan tapahtuu olennaisia muutoksia. RAI-arviointivälineistö kuuluu 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuihin luotettaviin toimintakyvyn arviointivälineisiin.

Palvelujen järjestämisestä palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti säädetään **sosiaalihuoltolain** 38 §:ssä. Pykälän 3 momentissa säädetään muun muassa, että henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista.

Tietojen antaminen ja mielipiteen selvittäminen sosiaalihuollossa

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkielensä ja kulttuuritaustansa.

Saman lain 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Pykälän 2 momentin mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Saman lain 8 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Pykälän 2 momentin mukaan asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Mielipiteen selvittäminen erityistilanteissa

Sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Pykälän 2 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas on henkilöönsä tai varallisuuttaan koskevassa asiassa ilmeisen edunvalvonnan tarpeessa, tulee sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen tehdä holhustoimesta annetun lain (442/1999) 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus holhousviranomaiselle edunvalvojan määräämiseksi asiakkaalle.

Monialainen yhteistyö

Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään monialaisesta yhteistyöstä

Säännöksen 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Säännöksen 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

Asiakassuunnitelma

Asiakassuunnitelman tekemisestä on säädetty sosiaalihuoltolain 39 §:ssä sekä vanhuspalvelulain 16 §:ssä.

Vanhuspalvelulain 16 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialue vastaa siitä, että iäkkäälle henkilölle laaditaan sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 7 §:ssä tarkoitettu suunnitelma (asiakassuunnitelma). Suunnitelma on laadittava ilman aiheutonta viivytystä sen jälkeen, kun iäkkään henkilön palveluntarve on selvitetty, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta.

Säännöksen 2 momentin mukaan asiakassuunnitelmassa on määriteltävä iäkkään henkilön toimintakykyä koskevan arvion perusteella, millainen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kokonaisuus tarvitaan hänen hyvinvointinsa, terveytensä, toimintakykynsä ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi sekä hänen hyvän hoitonsa turvaamiseksi. Iäkkään henkilön hoitoa ja huolenpitoa sekä toimintakyvyn ylläpitämistä turvaavat palvelut on suunniteltava niin, että ne vastaavat määrältään, sisällöltään ja ajoitukseltaan hänen tarpeitaan. Iäkkään henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa, läheisensä, omatyöntekijänsä tai hänelle määrätyn edunvalvojan kanssa on neuvoteltava vaihtoehtoja kokonaisuuden muodostamiseksi. Iäkkään henkilön näkemykset vaihtoehtoja on kirjattava suunnitelmaan.

Säännöksen 3 momentin mukaan asiakassuunnitelma on tarkistettava ilman aiheutonta viivytystä aina silloin, kun iäkkään henkilön toimintakyvyssä tapahtuu hänen palveluntarpeeseensa vaikuttavia olennaisia muutoksia.

3.6.2 Saatu selvitys ja arviointi

Pidän myönteisenä sitä, että muistisairaana asiakkaan omaa mielipidettä on selvitetty ja asiakirjoissa on kuvattu, miten hän on tilanteissa ilmaissut itseään ja miten hänen on arvioitu ymmärtäneen hänelle annetut tiedot. Tehtyjen kirjausten mukaan työntekijät ovat myös eri tilanteissa pyrkineet kuulemaan asiakasta sekä yhdessä kantelijan kanssa, että erillään. Näin on pyritty varmistamaan, että työntekijät saavat oikean käsityksen siitä, mitä asiakas itse haluaa ja kuinka hyvin hän ymmärtää oman tilanteensa ja hänelle annetut tiedot. Asiakas on sanonut moneen kertaan eri tilanteissa, että hän haluaa asua kotonaan.

- - -

Katson, että muilta osin palvelutarpeen arviointien toteuttaminen on ollut lukuisin tavoin virheellistä ja lainvastaista.

Sosiaalihuollon lausunnon mukaan asiakas on ollut sosiaalityön asiakkaana useita vuosia. Ensimmäiset kirjaukset on tehty vuonna 2019. Huoli-ilmoituksiin liittyen asiakkaalle on tehty gerontologisesta sosiaalityöstä harvakseltaan palvelutarpeen arviointia. Asiakkaalle ei ole tehty asiakkuuden aikana asiakassuunnitelmaa. Sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet tapahtumia sosiaalikertomukseen.

Hyvinvointialueen lausunnon mukaan sosiaalityön kirjaaminen on ollut puutteellista. Palvelutarpeen arviointia ei ole kirjattu sovitun mukaisesti ja myös RAI-arvioinnin tekemisessä on ollut puutteita.

Pidän yhtenä keskeisimmistä epäkohdista sitä, ettei työskentelyssä ole asianmukaisesti noudatettu sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 1 momentin mukaista velvoitetta selvittää asiakkaalle hänen oikeuksiaan ja erilaisia vaihtoehtoja asioiden toteuttamiselle. Tietojen antamisesta palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä on erikseen tarkentavasti säädetty, että arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset.

Korostan palvelutarpeen arvioinnin tekemisen merkitystä asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi. Kun asiakkaalle ja hänen omaisilleen ei arviointien tekemisen yhteydessä ole annettu riittäviä tietoja, ei asiakkaan oman tahdon ilmaiseminen ole voinut toteutua laissa tarkoitetulla tavalla.

Käytettävissäni olleiden asiakirjatietojen mukaan sekä asiakkaalle itselleen, että kantelijalle on asiakkuuden aikana toistuvasti annettu tietoa siitä mitä palveluja sosiaalityöntekijän tiedon mukaan hyvinvointialueella on ollut sillä hetkellä käytettävissä ja mikä on sosiaalityöntekijän oma arvio siitä, mikä palvelu voisi olla tilanteessa soveltuva. Asiakkaalle ja hänen omaisilleen ei sen sijaan ole annettu tietoa siitä, mitkä muut sosiaalipalvelut voisivat voimassa olevien oikeusnormien mukaan tulla kyseeseen asiakkaan tilanteessa.

Saamieni tietojen mukaan asiakkaan asiassa ei ole pohdittu, eikä asiakkaalle ole annettu tietoa esimerkiksi mahdollisuudesta perhehoidon toteuttamiseen asiakkaan kotona. Asiakkuuden kuluessa olisi saattanut myös olla mahdollista kartoittaa mahdollisuutta omaishoidon tuen käyttämiseen jonkun asiakkaalle läheisen henkilön avulla tai ateriapalvelujen käyttämiseen.

Ottaen huomioon, että asiakkaalle ja hänen omaisilleen on annettu usealta eri taholta väärää tietoa oikeudesta saada kotihoitoa ja/tai jätetty kertomatta laissa säädetystä oikeudesta eri palvelujen saamiseen, katson, ettei hyvinvointialue ole kiinnittänyt sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden neuvontaan ja ohjaukseen.

Asiakirjamerkinnöissä toistuvat tilanteet, joissa asia on tullut vireille huoli-ilmoitusten kautta ja asiakkaan palveluntarve on arvioitu sen hetkisen tilanteen perusteella. Useimmiten palvelutarpeen arvioinnin on tehnyt sosiaalityöntekijä. Koska erityisen tuen tarvetta ei ollut tunnistettu, saattoi arvion tehdä myös muu työntekijä.

Puolisoilla ei ole ollut juurikaan palveluja kotona, koska heille ei ole niitä tarjottu ja/tai he eivät ole itse niitä halunneet tai tilanne on mennyt ohi ennen kuin palveluja on ehditty järjestää. Kotiin järjestettävien palvelujen sijaan asiakas on ollut lyhyitä aikoja eri hoivakodeissa taikka lupapaikalla sairaalassa. Suullisesti puolisoiden --- kanssa on saatettu suunnitella asiakkaan pysyvää siirtymistä hoivakotiin, mutta tilanteet ovat toistuvasti päättyneet siihen, että asiakas on halunnut takaisin kotiin ja/tai kanteliija on halunnut asiakkaan takaisin kotiin asumaan.

Katson, että palveluja annettaessa ei ole kiinnitetty huomiota erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan tarpeisiin ja toivomuksiin siten kuin sosiaalihuoltolain 8 §:n 2 momentti edellyttää.

Käytettävissäni olleiden asiakirjatietojen perusteella asiakkaan palvelujen tarve on ollut pitkään ilmeinen ja kumpikin puoliso on toistuvasti todennut, että heille mieluisin vaihtoehto olisi se, että molemmat voisivat asua kotona. Tästä huolimatta puolisoille ei ollut tehty pitkän aikavälin suunnitelmaa siitä, millaisten palvelujen avulla tämä voisi olla mahdollista mahdollisimman pitkään.

Totean, että asia olisi pitänyt ottaa esille tehtäessä asiakkaalle asiakassuunnitelmaa. Vastoin vanhuspalvelulain 16 §:n 1 momenttia suunnitelma oli ollut tekemättä. Sosiaalihuoltolain 39 §:n 4 momentin mukaisesti myös kantelijan tarpeet olisi pitänyt ottaa huomioon hänen omassa asiakassuunnitelmassaan.

Korostan, että suunnitelmaan on merkittävä sekä ammattihenkilön näkemys tarvittavista palveluista että asiakkaiden oma näkemys.

Totean, että lainsäädännössä oleva velvoite kertoa asiakkaille heidän käytettävissään olevista palveluista ja asiaa koskevasta lainsäädännöstä sisältää myös työntekijän velvollisuuden ottaa selvää asioista. Lainsäädännön lähtökohtana ei ole, että jokaisella työntekijällä olisi kaikki tarvittava tieto, mutta sosiaalihuoltolain 41 § velvoittaa tekemään tarvittavassa määrin monialaista yhteistyötä. Pidän myönteisenä sitä, että asiakkaan asiassa on tehty yhteistyötä terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Katson kuitenkin, että puolisojen kokonaistilanne olisi edellyttänyt yhteistyön tekemistä myös vammaispalvelujen kanssa. Palvelukokonaisuutta suunniteltaessa olisi pitänyt moniammatillisesti arvioida esimerkiksi henkilökohtaisen avun osuutta palveluissa sekä tutun ympäristön merkitystä kantelijan toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Näkemykseni mukaan asiakkaan palvelutarvetta selvitettyä olisi pitänyt kartoittaa millä muilla tavoin asiakkaan palvelutarpeisiin olisi mahdollisesti pystytty vastaamaan kuin niillä palveluilla, joita paikkakunnalla on ollut tapana käyttää.

- - -

3.7 Päätöksentekomenettely

3.7.1 Lainsäädäntö

Asiaa koskeva lainsäädäntö käy ilmi edellä kohdissa 3.4.2.1, 3.5.1 ja 3.6.1. Lisäksi menettelyä koskevat seuraavat säännökset.

Oikeus saada kirjallinen päätös ja hakea muutosta

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Hallintolain 43 §:n mukaan hallintopäätös on annettava kirjallisesti. Päätös voidaan antaa suullisesti, jos se on välttämätöntä asian kiireellisyyden vuoksi. Suullinen päätös on viipymättä annettava myös kirjallisena oikaisuvaatimusohjeineen tai valitusosoituksineen. Määräaika oikaisuvaatimuksen tekemiseen tai muutoksenhakuun alkaa kirjallisen päätöksen tiedoksisaannista siten kuin siitä erikseen säädetään.

Hallintolain perustelujen (HE 72/2002 vp) mukaan päätöksiä ovat kaikki sellaiset hallintoasiassa annetut ratkaisut, joilla on asian käsittelyn päättävä vaikutus. Kirjallisen päätöksen antaminen takaa sen, että ratkaisuun tyytymättömällä on mahdollisuus saada tietoonsa päätöksen perusteet ja hän voi harkintansa mukaan saattaa päätöksen tuomioistuimen tutkittavaksi. Sääntelyn taustalla ovat erityisesti perustuslain 21 §:n muutoksenhakuoikeutta koskevat säännökset.

Hallintolain 44 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan hallintopäätöksestä on käytävä selvästi ilmi päätöksen perustelut ja yksilöity tieto siitä, mihin asianosainen on oikeutettu tai velvoitettu tai miten asia on muutoin ratkaistu.

Hallintolain 7 §:n mukaan asiointi ja asioiden käsittely viranomaisessa on pyrittävä järjestämään siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti hallinnon palveluita ja viranomainen voi suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti.

Saman lain 23 §:n 1 momentin mukaan hallintoasia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivytystä.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (sosiaalihuollon asiakaslaki) 6 §:n mukaan sosiaalihuollon järjestäminen perustuu viranomaisen tekemään päätökseen.

Sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun asia on tullut vireille.

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (vanhuspalvelulaki) 18 §:n mukaan hyvinvointialueen on tehtävä päätös iäkkään henkilön kiireellisesti tarvitsemien sosiaalipalveluiden myöntämisestä, kirjallisen tai suullisen hakemuksen johdosta ja järjestettävä myönnetty palvelut viipymättä siten, ettei iäkkään henkilön oikeus välttämättömään huolenpitoon vaarannu. Mainitun säännöksen 2 momentin mukaan päätös muiden kuin kiireellisten sosiaalipalveluiden myöntämisestä on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun kirjallinen tai suullinen hakemus on tullut vireille.

Vanhuspalvelulain 18 §:n 3 momentin mukaan päätöstä tehtäessä on otettava huomioon, mitä 13, 14 ja 14 a §:ssä säädetään. Sosiaalipalvelujen riittävyyden määrittelyn perustana on pidettävä 15 §:ssä tarkoitettua palveluntarpeiden selvittämistä sekä 16 §:ssä tarkoitettua asiakassuunnitelmaa.

Välttämättömän hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset

Sosiaalihuoltolain 12 §:ssä säädetään välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta.

Säännöksen 1 momentin mukaan jokaisella hyvinvointialueella oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa henkilöllä on oikeus saada riittävät sosiaalihuollon palvelut siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella henkilöllä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta, ellei muualla laissa toisin säädetä.

Hoidon ja huolenpidon turvaavista päätöksistä säädetään sosiaalihuoltolain 46 §:ssä. Sosiaali- ja terveysministeriön soveltamisoppaassa ([STM 2024](#)) säännöksen sisältöä on kuvattu muun muassa seuraavasti.

Sosiaalihuoltolain 46 §:ssä säädetään päätöksentekomenettelystä, jolla turvataan erityistä tukea tarvitsevan --- asiakkaan välitön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys. Menettelyä on käytettävä, jos se on asiakkaan edun mukaista. --- Mielenterveyskuntoutuja saattavat tarvita keskitettyä päätöksentekoa sosiaalipalveluista sairaalajakson jälkeen tai vaikeasti päihdeongelmainen henkilö hoitojakson toteutumisen jälkeen, jolloin on tärkeää varmistaa sosiaali- ja terveyspalvelujen sekä muiden hallinnonalojen palvelujen yhteensopivuus. Terveystieteiden huollon toteuttaminen ei edellytä sosiaalihuollon päätöksiä, mutta hoitosuunnitelmien yhteensovittaminen sosiaalipalveluja koskevan päätöksenteon kanssa on tärkeää.

Hyvinvointialueella on siis ehdoton velvollisuus huolehtia siitä, että haavoittuvassa asemassa olevan asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo turvataan ja että asiakas saa terveytensä ja kehityksensä kannalta välttämättömät palvelut. --- Säännöstä voidaan toteuttaa tekemällä yksi, kokoava päätös tai samassa yhteydessä useampia erillisiä päätöksiä. - -- Päätöksen/päätökset tekee omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevä hyvinvointialueen viranhaltija, jolla on sosiaalityöntekijän kelpoisuus.

Potilaan hoidosta päättäminen

Terveystieteiden huollon ammattihenkilöistä annetun lain (terveydenhuollon ammattihenkilölaki) 22 §:ssä säädetään, että laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärittämisestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Terveystieteiden huoltolain 57 §:ssä säädetään, että potilaan sairaanhoidon aloittamisesta ja lopettamisesta sekä potilaan siirtämisestä toiseen toimintayksikköön päättää vastaava lääkäri tai hänen antamiensa ohjeiden mukaan muu laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö.

Lääkärin rooli sosiaalihuollon palveluista päätettäessä

Sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään monialaisesta yhteistyöstä

Säännöksen 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteistä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteistä vastaavan työntekijän pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

3.7.2 Asiakirjatiedot asumispalvelua koskevasta päätöksentekomenettelystä syksyllä 2024

- - -

Lausunnon mukaan sekä lääkärin, että sosiaalityöntekijän kirjauksissa on pidetty ratkaisevana sitä, ettei asiakkaan kotiin olisi mahdollista järjestää riittävää kotihoitoa.

- - -

Lääkärin kirjaus [pvm.]:

"Puoliso olisi sitä mieltä, että potilas kotiin lähtisi, mutta palveluita tuonne ei ole välttämättä ollenkaan järjestettävissä. Toimintakyvyltään erittäin runsaasti rajoittuneen omaishoitajan turvin ei välttämättä enää potilaan edun mukaista ole kotiin lähteä, todennäköisimmin näkisin potilaan pysyvää hoivapaikkaa tarvitsevan. Puoliso asiaa todennäköisesti vastustaa."

- - -

Kirjaukset asiakasasiakirjoissa

"Sosiaalityöntekijä on yrittänyt puhelimesta perustella puolisolle hoitoneuvottelussa esille tulleita palvelujen vaihtoehtoja sekä hoivakodissa asumista asiakkaan edulla, yleisvoinnin heikentymisellä ja etenevällä sairaudella sekä lääkärin kannalla, ettei asiakas enää kykene ymmärtämään tilannettaan.

Kantelija on ilmoittanut sosiaalityöntekijälle hakevansa puolisonsa kotiin ja tuonut esiin, ettei asiakas ole pakkohoidossa. Sosiaalityöntekijä on kertonut laajennetun edunvalvonnan vireille saattamisen tarpeen, koska tilanne on ristiriitainen ja asiakkaan etu ei näytä toteutuvan. Sosiaalityöntekijä on arvioinut, että kotiin - - - pystyisi järjestämään kotihoitoa maksimissaan kolme kertaa viikossa (välimatkojen takia)."

Hoivakodin lausunnon mukaan

"Kantelijalle ja asiakkaalle on ehdotettu useita kertoja, että mikäli he muuttaisivat lähemmäksi kotihoidon palveluita, voisi kotona pärjäämistä kokeilla palvelujen turvin."

- - -

3.7.3 Arviointini

3.7.4.1 Tietojen antaminen ja asiakkaan kuuleminen

Totean, että vastoin sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 1 momenttia syyskuussa 2024 pidetyssä "hoitokokouksessa" sosiaalihuollon henkilöstön edustaja ei ole ollut kertomassa asiakkaalle ja hänen omaisilleen mitä erilaisia vaihtoehtoja palvelujen järjestämiseksi olisi ollut käytettävissä taikka muita asioita, joilla olisi voinut olla merkitystä hänen asiassaan.

Korostan, että asiakkaalle olisi pitänyt jo aiemmin tehdä asiakassuunnitelma, jonka yhteydessä eri vaihtoehtoja olisi kirjattu näkyviin. Lisäksi suunnitelmaan olisi pitänyt merkitä tiedoksi asiakkaan mahdollinen ammattilaisen arviosta poikkeava mielipide.

Käytettävissäni olleiden tietojen perusteella tässä vaiheessa ammattihenkilöillä ei ollut oman arvionsa mukaan varmaa tietoa esimerkiksi siitä, miten paljon kantelijan mainitsema lähellä asuva sukulainen oli tosiasiallisesti käytettävissä. Asiaa oli ollut tarkoitus jossain vaiheessa selvittää.

Asiakirjojen mukaan hoivakodissa pidetyissä ”hoitopalaverissa” on sekä asiakkaalle, että hänen omaisilleen toistuvasti kerrottu, että mahdollisesti harkittavia palveluvaihtoehtoja olisivat ainoastaan asuminen hoivakodissa taikka muuttaminen keskustaan, jonne olisi mahdollista saada riittävästi kotihoitoa.

Koska asiakkaalle ja hänen omaisilleen ei ole annettu oikeita ja riittäviä tietoja, totean, ettei tilanteissa ole noudatettu asiakaslain 8 §:n 1 momenttiin sisältyvää veloitetta ottaa huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja toimia hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Ilman oikeita ja riittäviä tietoja, ei asiakkaalla eikä hänen omaisillaan ole ollut mahdollisuutta osallistua asiakkaan mielipiteen selvittämiseen laissa edellytetyllä tavalla.

Pidän epäkohtana myös sitä, että asiakirjamerkintöjen perusteella eri osapuolille on ollut jossain määrin epäselvää, missä roolissa kukin on ollut palaverissa mukana. Korostan, että sosiaalihuollon asiakaslain mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei pysty ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa. Puolison ja muiden omaisten tehtävänä on tilanteessa auttaa selvittämään sitä, mikä on asiakkaan oma tahto.

Totean, että voimassa olevat oikeusnormit olisivat edellyttäneet, että sosiaalityöntekijä olisi jo sairaalajakson aikana vastannut palvelutarpeen arvioiden tekemisestä ja toiminut tarvittaessa yhteistyössä sosiaaliohjaajan kanssa. Kun erityistä tukea tarvitseville henkilöille eli molemmille puolisoille olisi kuulunut varata tavallista enemmän aikaa tilanteen pohtimiseen yhdessä oman työntekijän kanssa, toimittiinkin niin, ettei aikaa varattu lainkaan ja sosiaalityöntekijä päätyi soittamaan kantelijalle jälkikäteen vakuuttaakseen häntä siitä, että ammattihenkilöiden ilman asianmukaista kuulemista tekemät johtopäätökset olivat oikeat.

3.7.4.2 Lääkärin toimivalta

Kun hoivakodissa on pidetty [pvm.] terveydenhuollon asiakirjoissa "hoitoneuvotteluksi" nimetty tapaaminen kyseessä on ollut tilanne, jossa asiakas on jo ollut sosiaalihuollossa tehdyllä päätöksellä sosiaalihuollon yksikössä. Kyse ei siis ole ollut tilanteesta, jossa lääkärin tehtävänä olisi ollut terveydenhuoltolain 57 §:n mukaisesti päättää lääketieteellisin perustein sairaanhoidon lopettamisesta terveydenhuollon yksikössä tai potilaan siirtämisestä toiseen terveydenhuollon toimintayksikköön.

Korostan, että lääkäriellä ei ole toimivaltaa tehdä päätöksiä siitä, missä sosiaalihuollon yksikössä ja kuinka kauan asiakas on. Käytettävissäni olevista asiakirjoista käy selkeästi ilmi, että lääkärin rooli tilanteessa on ollut epäselvä paitsi hänelle itselleen myös asiakkaan omaisille. Kantelija on ollut lääkäriin jälkikäteen useaan otteeseen yhteydessä ilmeisesti luullen, että lääkäriellä on jollain tasolla valta päättää siitä, missä asiakas on tai milloin hän pääsee hoivayksiköstä kotiin.

Totean, että [pvm.] on toimittu virheellisesti, kun tapaaminen on järjestetty ilman, että paikalla on ollut sosiaalihuollon edustajaa. Totean selvyiden vuoksi, että lääkärin läsnäolo kyseisessä tapaamisessa on ollut asianmukaista ja lainsäädäntö edellyttää hänen ammatillisen osaamisensa käyttämistä silloin kun se on tarpeen palvelukokonaisuutta pohdittaessa. Lääkäriellä ei kuitenkaan ollut lakiin perustuvaa toimivaltaa eikä ammatillista osaamista toimia sosiaalityöntekijän roolissa tämän poissaolon aikana.

En moiti päätöksessäni sitä, ettei lääkäri ole hallinnut tilanteen hoitamisen edellyttämää sosiaalihuollon lainsäädäntöä tai ollut tietoinen siitä, mitä sosiaalihuollon palveluja mahdollisesti olisi ollut käytettävissä.

Moitteeni kohdistuu yleisesti siihen, että käytettävissäni olevan aineiston perusteella hyvinvointialueella useat ammattihenkilöt ovat olleet tietämättömiä sekä siitä, mitkä ovat heidän mahdollisuutensa toimia eri tilanteissa, että siitä mitä heillä ei ole lain mukaan oikeus tehdä.

3.7.4.3 Oikeusturvan toteutuminen

Totean, että päätöksentekomenettely asiakkaan asiassa on ollut monin tavoin virheellinen. Hyvinvointialueella oli tulkittu lainsäädäntöä siten, että asiakkaalle ei voida tehdä päätöstä yhtäjaksoisesti toteutetusta palveluasumisesta, koska asiakas itse tai hänen laillinen edustajansa eivät ole tehneet sitä koskevaa hakemusta, mutta hyvinvointialue ei nähnyt estettä sille, että palvelua toteutetaan ilman sitä koskevaa päätöstä.

Painotan, että perustuslain mukainen oikeusturva, oikeus saada oikeuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tutkittavaksi koskee myös muistisairaita vanhuksia. Oikeus ei voi toteutua, jos asiakkaalle ei tehdä päätöstä siitä palvelusta, jota hänelle annetaan.

Asiakirjojen mukaan syyskuussa 2024 asiakasohjaaja oli ensin selvittelyt asiakkaan jatkosuunnitelmia yhdessä kantelijan kanssa. Tämän jälkeen asiakkaalle oli tehty päätös, jonka mukaan hänelle myönnetään lyhytaikaista palveluasumista erikseen sovittuina jaksoina.

Sekä kantelijan että hyvinvointialueen antaman tiedon mukaan oli sovittu, että tavoitteena on palveluasuminen joka kuukausi yksi viikko kerrallaan. Kirjallinen päätös vastasi siis sitä, mistä alun perin oli sovittu. Palvelua ei kuitenkaan toteutettu päätöksen mukaisesti.

Asiakas asui hoivakodissa yhtäjaksoisesti kuukausia ilman, että hänelle olisi tehty valituskelpoinen päätös toteutetusta palvelusta (yhtäjaksoisesti toteutettu palveluasuminen). Katson, että menettely on vaarantanut asiakkaan oikeusturvaa koskevan perusoikeuden toteutumisen (perustuslain 21 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla). Päätös palvelun myöntämisestä siinä muodossa kuin sitä oli toteutettu syyskuusta alkaen, tehtiin takautuvasti vasta helmikuussa 2025 sen jälkeen kun asiakkaalle oli määrätty edunvalvoja.

Korostan, että en voi tehtävässäni ottaa kantaa siihen, onko asiakas ollut kyseisenä aikana edunvalvonnan tarpeessa ja/tai onko hän sitä jatkossa. Asiakirjojen perusteella on kuitenkin ilmeistä, ettei hän olisi kyennyt ennen edunvalvojan määräystä täysin itsenäisesti hakemaan päätökseen muutosta. Asiakkaalla olisi tullut olla käytettävissä joko edunvalvoja taikka hänen itse valitsemansa valtuutettu.

Totean, että hyvinvointialue on ollut velvollinen paitsi tekemään muutoksenhakukelpoisen päätöksen myös huolehtimaan siitä, että asiakkaalla on mahdollisuus valittaa päätöksestä. Niissä tilanteissa, joissa edunvalvojaa tarvitaan, hyvinvointialue on velvollinen ryhtymään ajoissa toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi. Jos omainen toimii valtuutettuna, hyvinvointialueen on huolehdittava siitä, että omainen saa käyttöönsä tarvittavat asiakirjat.

Asiakkaalle --- 2024 tehtyyn asiakassuunnitelmaan on erikseen kirjattu, ettei asiakirjaa saa antaa kantelijalle, "koska se kiihdyttää puolison toimintaa hoivakotia häiritseväksi". Asiakkaalle asiakirjaa ei toimitettu, koska "asiakkaan toimintakyky ja asian ymmärrys eivät enää riitä suunnitelman kommentoimiseen".

Näkemykseni mukaan menettely on ollut sekä asiakkaan että kantelijan oikeusturvan toteutumisen kannalta ongelmallinen. Kantelijan näkökulmasta kyseessä on ollut hänen puolisonsa kiireellinen sijoittaminen hoivakotiin ilman, että asiasta olisi tehty päätöstä. Häntä ja asiakasta on myös konkreettisesti estetty tutustumasta asiakirjaan, johon oli kirjattu sekä palvelun sisältö, että perustelut sille, miksi ammattihenkilöt arvioivat, että kyseinen palvelumuoto olisi hänen puolisolleen sopiva.

3.8 Välttämättömän huolenpidon turvaaminen ”asiakkaan tahdosta riippumatta”

3.8.1 Selvitysaineistossa kuvatut ongelmatilanteet

Käytettävissäni olevista selvityksistä ilmenee useassa eri yhteydessä, miten ammattihenkilöt ovat kokeneet haasteelliseksi turvata asiakkaalle riittävät ja sopivat palvelut sen tähden, että asiakas ja/tai kantelija eivät ole halunneet ottaa vastaan niitä palveluja, joita sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilaiset ovat suositelleet.

Asiakirjoissa kuvataan myös tilanteita, joissa asiakas ja/tai kantelija sekä muut omaiset ovat olleet eri mieltä siitä, mitkä palvelut olisivat asiakkaan edun mukaisia.

Saaduissa selvityksissä lainsäädäntöä kuvataan aukolliseksi ja vaikeaksi hahmottaa, koska säännöksiä on monissa eri laeissa ja kaikkiin tilanteisiin ei löydy soveltuvaa lainsäädäntöä.

Selvitysaineiston mukaan ongelmia on aiheutunut tilanteissa, joissa asiakkaat eivät ole halunneet palveluja kotiin tai kun asiakas on ollut siirtymässä kantelijan kanssa hoivakodista kotiin, vaikka ammattihenkilöt ovat olleet sitä vastaan. Ristiriitatilanteissa asiakkaan omaa tahtoa on pyritty selvittämään ja hänelle on haettu edunvalvojaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat myös pohtineet mahdollisuutta mielenterveyslain käyttämiseen asiakkaan kotiin siirtymisen estämiseksi.

Kohdassa 3.8.3 arvioin hyvinvointialueen toimintaa edellä mainituissa tilanteissa. Kohta 3.8.2 sisältää tietoja oikeudellisen arviointini lähtökohdista.

3.8.2 Oikeudellisen arviointini lähtökohdat

Perusoikeudet

Perusoikeudella tarkoitetaan perustuslaissa säädettyä yksilölle kuuluvaa oikeutta. Perusoikeuksista on säädetty perustuslain 2 luvussa. Perusoikeuksien tulkintaan vaikuttavat ihmisoikeustoimielinten päätökset ja perustuslakivaliokunnan lausunnot.

Perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 19 §:ssä säädetään oikeudesta sosiaaliturvaan ja välttämättömään huolenpitoon. Pykälän 1 momentissa on turvattu jokaiselle oikeus ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Kysymyksessä on suoraan sovellettava perustuslain säännös, johon jokainen voi välittömästi vedota. Oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon on viimesijainen siinä mielessä, että se tulee sovellettavaksi, jos henkilö ei itse tai muiden avulla pysty huolehtimaan toimeentulostaan ja huolenpidostaan. Toisaalta säännös turvaa ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän tuen ja huolenpidon, joka yhteiskunnan on kaikissa olosuhteissa taattava jokaiselle.

Perustuslain 19 §:n 3 momentti velvoittaa julkista valtaa turvaamaan, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistämään väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan tehtävänä on turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Julkiselle vallalle asetettu turvaamisvelvollisuus korostaa perusoikeuksien tosiasiallisen toteutumisen merkitystä.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa muihin nähden eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuusperiaatteeseen sisältyy mielivallan kielto ja vaatimus samanlaisesta kohtelusta samanlaisissa tapauksissa.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Yksilön oikeus elämään kattaa tietyissä tilanteissa myös erityisvelvollisuuden suojan antamiseen. Viranomaisen laiminlyönti toteuttaa vaaran torjumiseksi siltä olosuhteiden valossa edellytettäviä toimenpiteitä voi merkitä mainitun oikeuden loukkausta.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin sen on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010; jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 2 artiklan mukaan jokaisen oikeus elämään on suojattava laissa. Artikla sisältää negatiivisen velvoitteen valtiolle olla riistämättä toisen henkeä sekä positiivisen velvoitteen valtiolle elämän suojelemiseksi. Ratkaisussaan *Dodov v. Bulgaria* (17.1.2008) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) katsoi, että valtio oli rikkonut 2 artiklaan perustuvia positiivisia velvollisuuksiaan, kun dementiaa sairastava henkilö oli jätetty ilman valvontaa hoitokodin pihalle, josta hän oli kadonnut.

Myös kuolemaan johtava sairaaloiden toiminnan valvonnan laiminlyönti tai vastaava vakava puute yleisessä terveydenhuoltojärjestelmässä voi merkitä artiklaan sisältyvän veloitteen rikkomista. Ratkaisussaan Fernandes de Oliveira v. Portugal (28.3.2017) EIT:n neljäs jaosto katsoi, että valtio oli rikkonut 2 artiklaan perustuvia positiivia velvollisuuksiaan, kun kolme viikkoa aiemman itsemurhayrityksen vuoksi vapaaehtoisesti sairaalahoitoon otettu henkilö karkasi sairaalasta ja teki itsemurhan.

Henkilökohtainen vapaus on yleisperusoikeus, joka suojaa fyysisen vapauden ohella tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta.

Oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen antaa suojaa henkilöön käyviä tarkastuksia ja pakolla toteutettavia lääketieteellisiä tai vastaavia toimenpiteitä vastaan. 7 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä muutenkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Pykälän 3 momentin mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Vapaudenmenetyksen laillisuus tulee voida saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Säännös turvaa kyseisiä oikeushyviä julkisen vallan itse toimeenpanemilta loukkauksilta mutta edellyttää valtiolta myös säädössuojaa oikeuksien turvaamiseksi ulkopuolisten loukkauksia vastaan. Erityisesti henkilökohtainen turvallisuus korostaa julkisen vallan positiivisia toimintavelvoitteita yhteiskunnan jäsenten suojaamiseksi heihin kohdistuvilta oikeudenvastaisilta teoilta.

Vapaudenriiston hyväksyttäviä perusteita ei ole lueteltu perustuslain 7 §:ssä. Osaltaan tästä syystä 7 §:n 3 momenttiin on sisällytetty mielivaltaisen vapaudenriiston kieltö. Vapaudenriistolla tarkoitetaan säännöksen perustelujen mukaan järjestelyjä, joilla henkilöä kielletään ja estetään poistumasta hänelle määrätystä rajatusta olinpaikasta.

Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990, Euroopan ihmisoikeussopimus) 5 artiklan 1 kappaleessa on sen sijaan rajattu tilanteet, joissa vapauden rajoittaminen on mahdollista. Vapaudenriisto voi tapahtua ainoastaan lain määrittämässä järjestyksessä, kun 5 artiklan 1 kappaleessa mainitut edellytykset täyttyvät. Artiklassa tarkemmin määritellyn laillisen ja oikeudenmukaisen vangitsemisen lisäksi henkilön vapaus voidaan riistää tartuntataudin leviämisen estämiseksi, henkilön heikon mielenterveyden, alkoholismin, huumeidenkäytön tai irtolaisuuden vuoksi. Lisäksi alaikäiseltä voidaan riistää vapaus hänen kasvatuksensa valvomiseksi.

Säännöksen luettelo on tarkoitettu tyhjentäväksi. Vaikka perustuslain 7 §:ään ei sisälly vastaavasti eriteltyjä vapaudenriiston edellytyksiä, perusoikeussäännöstä on tulkittava yhdenmukaisesti Suomen kansainvälisoikeudellisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Vapauden rajoittaminen on sallittua vain Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan sisältämien edellytysten ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 26.27/2016) jäljempänä vammaissopimus, 14 artiklan edellytysten täyttyessä.

Vammaissopimuksen 14 artiklan 1 kohta turvaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen mahdollisuuden nauttia oikeudesta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaa sopimusta sovelletaan myös muistisairaisiin vanhuksiin.

Yksilön itsemääräämisoikeuden, oikeuden määrätä itsestään ja toimistaan, on todettu perusoikeusuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä olevan monien muiden oikeuksien käytön perustana. Sen voidaan katsoa kuuluvan osana perusoikeusjärjestelmäämme huolimatta siitä, ettei sitä nimenomaisesti mainita perustuslaissa. Itsemääräämisoikeus voidaan ymmärtää osaksi yleisperusoikeutena turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Se liittyy kiinteästi myös perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan.

Potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeudesta säädetään tarkemmin laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (potilaslaki) ja laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (sosiaalihuollon asiakaslaki). Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan asiakkaalla on oikeus saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojan lähtökohta on yksilön oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen.

Yksityiselämä on henkilön yksityistä piiriä koskeva yleiskäsite. Yksityiselämän suoja on osin päällekkäinen henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden sekä kunnian ja kotirauhan suoja koskevien perusoikeussäännösten kanssa.

Yksityiselämään kuuluu myös yksilön oikeus määrätä itsestään ja ruumistaan.

Perusoikeuksien rajoittaminen iäkkäiden henkilöiden palveluasumisyksiköissä

Tartuntataudin aikana rajoittaminen palveluasumisessa voi perustua tartuntatautilakiin. Muita tilanteita koskien vanhusten liikkumisvapauden ja muiden perusoikeuksien rajoittamisesta palveluasumisessa ei ole lainsäädäntöä.

Perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan tämän kaltaisten toimenpiteiden on perustuttava lakiin, joka on riittävän täsmällinen ja sisältää asianmukaiset oikeussuojakeinot. Lainsäädännön puute on yleisesti tiedossa, ja asiaa koskeva lainsäädäntö on pitkään ollut valmisteilla.

Jos palveluasumisessa syntyy tilanne, jossa henkilö on välittömässä vaarassa, on tilanteeseen mahdollista puuttua hätävarjelu tai pakkotilan perusteella. Hätävarjelu ja pakkotila tulevat kuitenkin kysymykseen vain akuuteissa tilanteissa. Niitä ei voi käyttää perusteluna jatkuville tai pitkäkestoisille rajoitustoimille.

Hätävarjelusta ja pakkotilasta on säädetty rikoslain 4 luvussa. Hätävarjelu ja pakkotila saattavat oikeuttaa muutoin lainvastaisena pidettävän teon ja siten poistaa sen rangaistavuuden.

Hätävarjelu on sallittu ”välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi”. Pakkotila merkitsee puolestaan sitä, että välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko on sallittu, jos teko on kokonaisuutena arvioiden puolustettava, kun otetaan huomioon pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet. Pakkotilassa suojataan puolestaan arvokkaana pidettävää etua, kuten asiakkaan tai muiden terveyttä, turvallisuutta tai ihmisarvoa. Niihin kohdistuvan vaaran torjumiseksi suoritettun teon on lisäksi oltava kokonaisuutena arvioiden puolustettava.

Hallituksen esitysten eduskuntakäsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta on määritellyt perusoikeuksien yleisiä rajoitusperusteita. Perustuslakivaliokunta arvioi, ovatko ehdotetut uudet lait merkityksellisiä perusoikeuksien kannalta ja täyttävätkö ehdotukset perusoikeuksien rajoittamisen perusoikeussäännöksessä olevat erityiset edellytykset ja perustuslakivaliokunnan määrittelemät yleiset edellytykset. Rajoitusperusteet on otettu huomioon uusia lakeja säädettäessä ja ne on otettava huomioon lakeja sovellettaessa.

Perustuslakivaliokunta toteaa perusoikeusuudistusta koskevassa mietinnössään (PeVM 25/1994 vp) seuraavaa: ”Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin.

Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään”.

Perusoikeuksia ei siten ole sallittua rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi, vaikka käsillä olisikin sinänsä hyväksyttävä rajoitusperuste. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeuteen. Tavoitteena tulee aina olla sellaisen toimintatavan löytäminen, joka mahdollisimman hyvin toteuttaa sekä turvallisuuden että perusoikeuksien vaatimukset.

Oikeusasiamies on laillisuusvalvonnassaan tukeutunut perustuslakivaliokunnan määrittelemiin perusoikeuksien rajoitusperusteisiin myös silloin kun on ollut kyse toiminnasta, josta ei ole edellä esitetyn tavoin riittävän täsmällisesti säännelty laissa. Yksilön perusoikeuksien rajoittaminen voi olla sallittua vain, jos rajoittamisen edellytykset täyttyvät.

Ratkaisukäytännössä on korostettu muun muassa seuraavia näkökohtia:

Sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa niin pitkälle kuin mahdollista.

Rajoitustoimenpidettä saa käyttää vain viimesijaisena keinona.

Toimenpiteen on oltava eettisesti perusteltavissa ja se on suoritettava turvallisesti ja asiakkaan ihmisarvoa kunnioittaen.

Toimenpide on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätön.

Asiaan liittyvää lainsäädäntöä on käsitelty edellä kohdissa 3.4.2.1, 3.5.1, 3.6.1 sekä 3.7.1.

3.8.3 Saatu selvitys ja arviointini

3.8.3.1 Välttämättömän huolenpidon turvaaminen asiakkaan kotona

Käsitykseni on, että ei ole käytännössä harvinaista, että etenkin ikääntyneiden henkilöiden palveluasiakkuuden alussa asiakas ei halua ottaa vastaan kotiin annettavia palveluja niin paljon kuin vaikkapa omaisten ja läheisten mielestä olisi tarpeen. Palvelut voivat lisätä turvallisuuden tunnetta ja parantaa elämän laatua, mutta samalla ne voidaan kokea ikävänä osoituksena siitä, ettei enää selviä kotonaan ilman apua. Kotihoidon henkilöstön läsnäolon voidaan myös kokea vähentävän yksityisyyttä ja rajoittavan itsemääräämisoikeutta. Aikuisille lapsille puolestaan ajatus siitä, että kotona asuvilla vanhemmilla on riittävästi apua kotona, voi antaa turvallisuuden tunnetta ja vähentää huolta siitä, että vanhemmille voisi sattua jotain silloin kun he itse eivät voi olla paikalla.

Lähtökohtaisesti sosiaalipalvelujen ottaminen vastaan on vapaaehtoista. Jos asiakkaan välttämättömän huolenpidon toteutuminen on vaarassa, syntyy sosiaalihuollon viranomaisille kuitenkin toimintavelvollisuus. Jos asiakas haluaa asua kotona, mutta sanoo, ettei suostu ottamaan vastaan palveluja, joiden avulla hänen välttämätön huolenpitonsa voitaisiin turvata, on asiakkaan asioista vastaava työntekijä (omatyöntekijä) velvollinen huolehtimaan siitä, ettei asiakas joudu heitteille.

Ensisijaisesti tilanne on pyrittävä selvittämään sosiaalityön keinoin. Vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa on varattava riittävästi aikaa.

Kantelua tehdessään ja tutkinnan aikana kantelija on monin tavoin pyrkinyt tuomaan esille sitä, että hän kykenee itse huolehtimaan puolisoistaan ja että hoito kotona on parempaa kuin hoivakodissa. Pidän sinänsä myönteisenä sitä, että sosiaalityöntekijä on aiemmassa työskentelyssään kunnioittanut puolisojen yhdessä esittämää toivetta siitä, että he voisivat edelleen asua kotona ja osoittanut arvostavansa kantelijan tekemää työtä. Kuten edellä totesin, lainsäädäntö olisi kuitenkin edellyttänyt, että hän olisi kertonut asiakkaille aktiivisemmin niistä palveluista, joita heillä olisi ollut oikeus saada. Työntekijän olisi myös tullut seurata lain edellyttämällä tavalla tiiviisti sitä, että palvelujen määrä ja laatu pysyvät riittävinä.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella minulle syntyi vaikutelma, että vallinnut tilanne, jossa asiakasperheen luona ei ollut käynyt kotihoitoa tietyllä tavalla sopi sekä asiakkaille että heidän palveluistaan kulloinkin vastanneille työntekijöille. Koska työntekijöiden tiedossa oli, ettei hyvinvointialueen käytettävissä ollut riittävästi kotihoidon resurssia, ei asiakkaille myöskään kerrottu, missä määrin sitä olisi voinut ja pitänyt olla tarvittaessa saatavilla. Puolisoille oli suositeltu yksityisen palveluntuottajan käyttämistä ja pyritty jonkin verran edistämään yksityisten palvelujen käyttöä, mutta sosiaalityöntekijän pitkän poissaolon aikana tätä ei enää tehty. Palvelun käytön lopettamisen jälkeen ei ollut ryhdytty toimenpiteisiin palvelujen lisäämiseksi ennen uusien huoli-ilmoitusten tuloa.

Asiakaskirjausten sekä asiakkaalle ja kantelijalle suullisesti annetun tiedon mukaan sosiaalityöntekijän pidemmän aikavälin suunnitelmana oli ilmeisesti jo pidempään ollut, että molemmat puoliset joko muuttaisivat lähemmäs keskustaa tai asiakas yksinään siirtyisi hoivakotiin asumaan.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella kantelijalle ja asiakkaalle ei syksyllä 2024 kertaakaan sanottu, että asiakas voisi siirtyä hoivakodista takaisin omaan kotiin, jos he suostuisivat ottamaan riittävästi palveluja. Näin siitä huolimatta, että kantelija asiakirjojen mukaan toisti useaan kertaan, että hän on valmis tekemään mitä tahansa, että saa puolisonsa takaisin kotiin.

Totean, että sekä asiaa hoitaneet sosiaalityöntekijät, että muut asiakkaan ja kantelijan kanssa asioineet työntekijät toimivat tilanteessa virheellisesti ja lainvastaisesti. Jokaisella heistä oli velvollisuus ohjata ja neuvoa asiakasta ja kantelijaa ja antaa heille oikeat tiedot siitä, mihin heillä on lain mukaan oikeus. Erityinen velvollisuus tietojen antamiseen oli niillä työntekijöillä, joiden tehtäviin kuului asiakkaan palvelutarpeen arvioiminen ja asiakassuunnitelman tekeminen.

Korostan, että en ota tässä ratkaisussa kantaa siihen, missä asiakas asuu. En myöskään ota kantaa siihen, mitä nimenomaisia palveluja (yhtä tai useampaa) hänen kotiinsa olisi tullut järjestää. Kotihoidon lisäksi tilanteessa olisi voinut voimassa olevan lainsäädännön puitteissa harkita esimerkiksi omaishoidon tuen käyttämistä (edellyttäen, että käytettävissä olisi ollut läheinen tai muu henkilö, joka olisi voinut toimia omaishoitajana), ateriapalveluja tai perhehoitoa (edellyttäen, että sosiaalihuolto olisi ajoissa järjestänyt asiakkaan kotiin annettavaa perhehoitoa) taikka henkilökohtaisen avun lisäämistä.

Saamieni tietojen mukaan kotihoitoa saatiin lopulta järjestettyä asiakkaan tarpeen mukainen määrä kotiin siten, että palvelu hankittiin naapurikunnasta. Totean, että asiakirjatietojen perusteella palvelun toteuttamisen viivästymiseen ei ole ollut lainmukaista asiakkaan tarpeeseen liittyvää syytä. Asiakkaalle ja kantelijalle annettiin toistuvasti se tieto, että asiakkaan voisi kotiuttaa käyttäen riittävästi kotihoitoa tai että tätä ainakin voisi lähteä kokeilemaan. Tätä ei kuitenkaan pidetty mahdollisena toteuttaa heidän omassa kodissaan ”koska sinne ei ole mahdollista järjestää riittävästi tukea”.

3.8.3.2 Muistisairaahan henkilön tahdon selvittäminen ristiriitatilanteessa

Olen arvioinut muistisairaahan asiakkaan mielipiteen selvittämistä edellä kohdassa 3.7.4.

Pidän erittäin myönteisenä sitä, että kirjauksiin on yksityiskohtaisesti merkitty, miten asiakas on eri tilanteissa ilmaissut itseään ja miten hänen on eri tilanteissa arvioitu ymmärtäneen hänelle annetut tiedot. Sain sen vaikutelman, että kirjatukset oli myös pyritty tekemään objektiivisesti ilman, että kirjoittajalla olisi ollut ennakko-odotuksia tai toiveita sen suhteen, miten asiakas eri tilanteissa reagoi. Esimerkiksi jos työntekijä arvioi, ettei ollut päässyt täyteen varmuuteen siitä, oliko asiakas täysin ymmärtänyt mistä oli kyse, tämä oli kirjattu näkyviin. Samalla oli kirjattu, milloin asiaan on tarkoitus rauhassa palata, jotta voitaisiin varmistua siitä, mikä asiakkaan kanta on.

Valitettavasti eri työntekijöiden tekemät merkinnät kanteluajankohdalta ja sen jälkeen eivät vastaa tätä kuvausta. Havaintojen tekeminen ja niiden merkityksen arvioiminen on aineiston perusteella ollut selvästi vaikeampaa niissä tilanteissa, joissa asiantuntijoiden ja kantelijan käsitykset asiakkaan edusta eivät ole vastanneet toisiaan. Työntekijöiden kirjauksissa on yhtäältä toistettu, ettei asiakas lainkaan tunnu ymmärtävän omaa tilannettaan, ja toisaalta annettu huomattava painoarvo yhdelle yksittäiselle hoivakodin työntekijän tekemälle merkinnälle, jonka mukaan asiakas halusi olla hoivakodissa. Kun asiakas useamman kerran sanoi haluavansa mennä kotiin, tämän oletettiin johtuvan siitä, että hän toisti perässä toisen henkilön sanomaa. Jos hän sanoi kaipaavansa kotiin tilanteessa, jossa läsnä oli useita henkilöitä, kirjaukseen oli merkitty, ettei tämä tarkoita samaa kuin se, että hän haluaisi mennä takaisin kotiin ja ettei hän ymmärrä omaa tilaansa ja tarvitsemiaan palveluja.

Korostan asianmukaisesti tehtyjen kirjausten merkitystä. Painotan, että ikääntyneiden kanssa työskentelevillä henkilöillä on velvollisuus antaa heille tietoa siitä, millä tavoin he voivat etukäteen vaikuttaa siihen, että heidän mielipiteensä kyetään ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon, jos myöhemmin käy niin, ettei heidän ole mahdollista ilmaista mielipidettään.

3.8.3.3 Poistumiskiellot

Tapahutumien kuvaus asiakirjojen mukaan

Kantelijan kanssa syyskuussa 2024 käydyn puhelinkeskustelun jälkeen sosiaalityöntekijä otti yhteyttä hoivakotiin ja kertoi, että kantelija haluaa luultavasti hakea asiakkaan kotiin. Sosiaalityöntekijä neuvoi keskustelemaan hoivakodissa, miten työntekijät voivat estää kantelijaa hakemasta asiakasta kotiin. Sosiaalityöntekijä oli todennut, ettei sosiaalihuollolla ole pakkokeinoja tilanteessa, kun asiakas itsekin on puhunut kotiin haluamisesta.

Kirjausten mukaan sosiaalityöntekijän suunnitelmana on ollut konsultoida lääkäriä siitä, onko terveydenhuollon puolella keinoja estää asiakkaan poistuminen hoivakodista. Sosiaalityöntekijä on myös laittanut ilmoituksella vireille laajennetun edunvalvonnan.

Asiakirjojen mukaan kantelija on käynyt hakemassa asiakasta kotiin hoivakodista useita kertoja. Hoivakodista oli oltu yhteydessä sosiaalityöntekijään, joka oli sanonut, ettei asiakasta saa antaa kantelijan mukaan. Sosiaalityöntekijä oli vedonnut lääkärin kannanottoon.

Hoivakodista oli oltu [pvm.] yhteydessä sosiaali- ja kriisipäivystykseen, kun kantelija oli tullut hakemaan asiakasta kotiin. Lausunnon mukaan sosiaali- ja kriisipäivystyksen työntekijä on vedonnut lääkärin linjaukseen ja sanonut ettei asiakasta ole lupaa päästää kotiin, ja ohjannut hoivakotia ottamaan tarvittaessa yhteyttä poliisiin.

Hoivakodin lausunnossa tilanteita on kuvattu seuraavasti.

”Hoivakodissa ollessaan asiakkaan puoliso, on yrittänyt viedä asiakkaan kotiin [pvm.] mutta tätä ei allekirjoittanut ja hoivakodin henkilökunta voinut sallia lääkärin kirjausten ja asiakkaan voinnin sekä kotona pärjäämiseen liittyvän yleisen käsityksen perusteella. ---

--- on selvittänyt saman tien, kuinka asian kanssa menetellään. Ensin soitto sijaistavalle palvelupäällikölle ---, joka neuvoi allekirjoittanutta pyytämään sosiaalityöntekijän --- lausuntoa puolisoiden kotona pärjäämisestä. Sosiaalityöntekijä on sitä mieltä, että kotiin ei voi päästää ja ohjaa vielä ottamaan yhteyttä sosiaali- ja kriisipäivystykseen, jotta mahdollinen pakkohoitopäätös --- saataisiin asiakkaan turvaksi estämään hänen kotiin viemisensä. Sosiaali- ja kriisipäivystyksestä oli neuvottu --- soittamaan --- psykiatriseen päivystykseen, jotta psykiatrin arvio pakkohoitopäätöksestä saataisiin. Täältä vuorostaan hoitaja oli ohjannut soittamaan ambulanssin hoivakotiin, joka sitten kuljettaisi asiakkaan päivystykseen arvioon. Ambulanssi oli saapunut paikalle, mutta he saivat puolisoiden kanssa asiaan sovinnon, jolloin asiakasta ei tarvinnut viedä päivystykseen.

Sama tilanne toistui [pvm.], ---. Sosiaali- ja kriisipäivystyksen virkailijalle pariskunta oli tuttu ja kehotti suoraan soittamaan poliisin paikalle, jotta hoivakodin toimintaa häiriköivä puoliso --- voitaisiin saattaa hoivakodista ulos. --- soitti hätäkeskukseen ja pyysi poliisin paikalle, joka saapuisi noin tunnin kuluessa. Sillä välin kaksi hoitajaa --- oli seissyt asiakkaan pyörätuolin edessä, jotta puoliso ei voisi viedä asiakasta ulos. --- Lopulta poliisi saapui paikalle ja sai puhuttua puolison pois tilanteesta ja saattoi hänet ulos hoivakodista. Samassa tilanteessa sovittiin --- että järjestetään uusi hoitopalaveri, jossa mukana olisi muun muassa lääkäri --. Kyseinen hoitopalaveri on järjestetty [pvm.], --- lopputuloksena edelleen oli se, että asiakkaan edun mukaista on asua toistaiseksi hoivakodissa.”

Arviointini

Asiakkaan turvallinen kotiuttaminen ja poistumisen estäminen

Perustuslain 19 §:n 3 momentissa on turvattu jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sen mukaan kuin lailla säädetään.

Sosiaalihuollon asiakaslaissa tarkoitettuun hyvään palveluun ja ihmisarvoiseen kohteluun kuuluu mielestäni se, että asiakas kotiutuu turvallisesti. Turvallinen kotiuttaminen edellyttää, että kotiuttamispäätöksen tekijä varmistuu siitä, että kotiuttaminen on mahdollista tehdä turvallisesti.

Näkemykseni mukaan sellaisessa tilanteessa, jossa iäkästä muistisairasta henkilöä ei voida kotiuttaa turvallisesti lyhytaikaisesta asumispalvelusta, ei kotiuttamista saa tehdä. Jos siis päätöksen tekemisestä vastaavan sosiaalityöntekijän tiedossa on, ettei asiakkaalla ole turvallisia olosuhteita mihin palata, eli että hänelle ei olisi suunniteltuna kotiuttamisajankohtana mahdollista järjestää sosiaalihuoltolain 12 §:ssä tarkoitettua välttämätöntä huolenpitoa, ei kotiutusta saa tehdä.

Näkemykseni mukaan tämänkaltaisessa tilanteessa asiakasta voi siis lyhytaikaisesti estää lähtemästä hoivakodista, jos hänelle ei vielä ole ehditty järjestää riittäviä palveluja kotiin. Lyhytaikaiseen fyysiseenkin estämiseen saattaa olla mahdollista soveltaa rikoslain pakkotilaa tai hätävarjelua koskevia oikeuttamis- tai anteeksiantoperusteita.

Aineiston perusteella on selvää, että kanteluasiassa sosiaaliviranomaiset ovat eri tahoilta tehtyjen huoli-ilmoitusten sekä ammattihenkilöiden antamien tietojen perusteella olleet velvollisia huolehtimaan siitä, että asiakkaalla on riittävät palvelut, jotta viranomaiset voivat olla varmoja, että riittävä hoiva ja huolenpito on turvattu.

Korostan, että asiakkaan toimintakyvystä ja avuntarpeesta oli saatu niin paljon tietoa eri tahoilta, etteivät sosiaaliviranomaiset olisi voineet tilanteessa virkavirhettä tekemättä kotiuttaa asiakasta huolehtimatta siitä, että hän varmuudella saa riittävät palvelut. Näkemykseni mukaan yksinomaan kantelijan lupaus pitää asiakkaasta huolta ja esimerkiksi mahdollisuus käyttää lähellä olevan sukulaisen apua ei olisi ollut tällaisessa tilanteessa riittävää vaan riittävän avun ja palvelun antamisesta ja vastaanottamisesta olisi tullut sopia täsmällisesti.

Menettely oli kuitenkin virheellistä, kun kantelijalle, asiakkaalle ja heidän läheisilleen ei ollut annettu tietoa siitä, että asiakkaalla on oikeus saada tarvitsemansa palvelut kotiin. Koska kotiin annettavien palvelujen järjestämisestä ja suunnittelua ei ollut edes aloitettu, ei niitä ollut valmiina kantelijan mennessä hakemaan puolisoaan.

Totean, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt toimivat virheellisesti, kun he pitkänä ajanjaksona usean viranomaisen voimin estivät kantelijaa viemästä puolisoaan kotiin. Kantelijalle, hänen puolisolleen sekä tämän lähiomaisille olisi pitänyt antaa selkeästi tietoa siitä, että asiakas voi siirtyä takaisin kotiin, mikäli puoliset suostuvat ottamaan vastaan ne palvelut mitkä katsotaan tarpeellisiksi asiakkaan välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi. Ammattihenkilöillä ei ole ollut oikeutta estää kantelijaa viemästä asiakasta kotiin sinä ajanjaksona, jolloin kotiuttamisen esteenä on ollut vain se, että ammattihenkilöt eivät ole tehtävissään ajoissa huolehtineet lain edellyttämien asiakkaan tarpeen mukaisten ja riittävien palvelujen järjestämisestä hänen kotiinsa.

Asiakkaan kotiuttamista olisi tarvittaessa tullut lykätä vain siltä ajalta, mikä olisi tarvittu soveltuvien palvelujen järjestämiseen ilman aiheetonta viivytystä. Pidän tehtyjä virheitä erittäin vakavina.

Kantelija on esittänyt väitteen, jonka mukaan kyseessä on ollut laitton vapaudenriisto. Viittaan tämän osalta edellä kohdassa 3.8.2 esittämääni. Olen useassa ratkaisussani tuonut esiin, että Suomen nykyinen lainsäädäntö ei vastaa Suomen perustuslakia eikä kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia. Kenenkään vapautta ei saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta ja mahdollisuutta saattaa päätöksen laillisuus tuomioistuimen tutkittavaksi. Suomen lainsäädäntö ei sisällä sääntelyä, joka oikeuttaisi tai velvoittaisi antamaan ikääntyneelle henkilölle ympärivuorokautista palveluasumista joko hänen tahtonsa vastaisesti tai hänen tahdostaan riippumatta silloin kun hän on hoidon ja hoivan tarpeessa.

Kantelija on itse ollut varma siitä, että asiakas on edelleen ollut kykenevä ilmaisemaan oman kantansa ja ymmärtämään sen mitä häneltä on kysytty. Lääkärin kirjausten perusteella näin ei ole ollut. Muun kirjallisen aineiston perusteella pidän mahdollisena, että asiakas on ainakin ajoittain ymmärtänyt mistä on kyse. On myös mahdollista, että hän on tällaisena hetkenä kyennyt ilmaisemaan, että hän haluaa olla hoivakodissa ja toisaalta ilmaisemaan myös sen, että haluaisi siirtyä takaisin kotiin.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella asiakkaan tilanne on vastannut oman tahdon ilmaisemisen ja tilanteensa ymmärtämisen osalta lukuisten muiden tällä hetkellä hoivakodissa asuvan muistisairaiden henkilöiden tilannetta. He asuvat hoivakodeissa, mutta eivät aina kykene selkeästi ilmaisemaan haluaisivatko asua siellä vai jossain muualla. He eivät useinkaan kykene itsenäisesti lähtemään hoivakodista tai sen alueelta pois tai jos kykenevätkin, heidän liikkumistaan rajoitetaan joko suljetuin ovin tai muutoin henkilökunnan toimesta.

Totean, etten nyt tutkittavani olleessa asiassa voi moittia hyvinvointialuetta siitä, etteivät viranhaltijat ole voineet tehdä asiakasta koskevaa päätöstä perustuslain ja kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla, koska tarvittavaa lainsäädäntöä ei edelleenkään ole. Olen toiminnan moitittavuutta arvioidessani ottanut huomioon myös sen, että lainsäädännön puutteet ovat vaikeuttaneet työntekijöiden mahdollisuutta ymmärtää, millä tavoin heidän toimintansa on loukannut asiakkaan ja kantelijan perusoikeuksien toteutumista. Yleisten rajoitusperusteiden noudattaminen on vaikeaa, siltä osin kuin niitä ei vielä ole kirjattu lainsäädäntöön.

Näkemykseni mukaan asiakkaan liikkumisvapauden rajoittamisella on ollut selkeästi hyväksyttävä tavoite. Ammattihenkilöt ovat toiminnallaan pyrkineet turvaamaan asiakkaalle välttämättömän hoivan ja huolenpidon. Yleisten rajoitusperusteiden mukaan rajoitusten tulee kuitenkin olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Totean, että tämä edellytys ei toiminnassa toteutunut, koska hyvinvointialueen omien ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden näkemyksen mukaan asiakas olisi ollut kotiutettavissa järjestämällä puolisoiden kotiin tarvittava määrä kotihoitoa. Se, ettei palvelua järjestetty johtui siitä, ettei hyvinvointialue noudattanut palvelujen järjestämiseen velvoittavaa lainsäädäntöä.

Yksityis- ja perhe-elämän suojan loukkaaminen

Usean ammattihenkilön kuvausten perusteella asiakas on hyvin kiintynyt puolisoonsa (kantelija) ja todennäköisesti haluaisi edelleen asua yhdessä tämän kanssa. Varmaa on, että kantelija itse haluaa asua puolisonsa kanssa. Kanteluajankohtana hän on myös selvästi ilmaissut, että hän haluaisi, että he molemmat asuvat omassa kodissaan, eivätkä muuta sieltä pois.

Vanhuspalvelulain mukaan iäkkään henkilön arvokasta elämää tukeva pitkäaikainen hoito ja huolenpito on toteutettava ensisijaisesti hänen kotiinsa annettavilla avopalveluilla ja iäkkäille avio- ja avopuolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä. Totean, että hyvinvointialue ei ole noudattanut vanhuspalvelulain 14 §:n 1 ja 2 momenttia. Katson, että viivyttämällä kotihoidon tai sitä vastaavan kotiin annettavan palvelun järjestämistä ja estämällä asiakasta muuttamasta takaisin omaan kotiinsa hyvinvointialue on loukannut asiakkaan ja kantelijan yksityis- ja perhe-elämän suojaa perustuslain 10 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan vastaisesti. Jokaisella on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista siihen.

Selkeyden vuoksi korostan, että lainsäädäntö ei edellytä, että asuminen toteutetaan omassa kodissa, jos se vaarantaisi asiakkaan välttämättömän huolenpidon.

3.8.3.4 Edunvalvonta, asiakkaan etu ja lainsäädännön aukollisuus

Selvitysaineistossa sosiaalihuollon ammattihenkilö kuvaa, miten hän on kokenut, että tilanne on ratkennut, kun asiakkaalle on saatu laajennettu edunvalvonta.

Hänen näkemyksensä mukaan laajennettu edunvalvonta on paras tapa saada turvattua asiakkaan tilanne. Näin siksi, että hänen käsityksensä mukaan asiakas ei pysty enää realistisesti ymmärtämään tilannettaan eikä sosiaalihuollolla ole valtuuksia vastentahtoisesti tai oletetun vastentahtoisesti aloittaa asiakkaalle palveluita tai tehdä hakemusta pysyvästä asumispalvelupaikasta.

Kun edunvalvoja oli määrätty, kantelijalle oli kerrottu, että jos hän ei sitoudu asiakkaalle järjestettyihin palveluihin (lyhentämällä käyntien kestoa tai estämällä hoitajia auttamasta kuten on sovittu), niin edunvalvojalla on oikeus hakea asiakkaalle pysyvää asumispalvelupaikkaa. Näin voidaan työntekijän käsityksen mukaan toimia, jos katsotaan, että kotiin vietävä apu ei enää ole riittävää.

Totean, että työntekijä on osittain oikeassa. Edunvalvojalla on oikeus päättää päämiehensä asuinpaikka. Edunvalvojallakaan ei kuitenkaan ole oikeutta antaa lupaa asiakkaaseen kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden käyttämiseen. Tältä osin lainsäädäntö on edelleen aukollinen eli laissa ei ole säädetty täsmällisesti ja tarkkarajaisesti siitä, millä perusteilla iäkästä henkilöä voitaisiin estää poistumasta esimerkiksi hoivakodista tai rajoittaa hänen liikkumistaan muulla tavoin.

Toisaalta sosiaalihuollon ammattilaisten ei tarvitse odottaa, että asiakas saa edunvalvojan kertoakseen mitä edunvalvojan määrääminen käytännössä tarkoittaisi.

Olen ottanut kantaa sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten toimimisvelvollisuuteen edunvalvojaa määrättäessä asiassa [EOAK/2430/2023](#).

Toimimisvelvollisuudesta huolimatta korostan seuraavaa.

Myös edunvalvojan on toiminnassaan otettava huomioon muun muassa edellä tässä ratkaisussa mainitut oikeusnormit. Edunvalvojan on omassa tehtävässään huolehdittava siitä, että asiakkaan asioita hoidetaan hänen etunsa mukaisesti ja lainsäädäntöä noudattaen.

Holhoustoimilain 42 §:n mukaan täysi-ikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota päämiehen tarpeen ja olojen kannalta sekä päämiehen toivomukset huomioon ottaen on pidettävä kohtuullisena. Säännös koskee kaikkia täysi-ikäiselle määrättyjä edunvalvojia, myös niitä, joita koskeva määräys on annettu taloudellisten asioiden hoitoa varten.

Pidän huolestuttavana sitä kuvaa tapahtumista, joka käytössäni olleen aineiston perusteella minulle on syntynyt. Tilanteessa, jossa viranomaisten oma toiminta ei ole ollut lainmukaista, asiakkaalle on haettu edunvalvojaa, koska asiakkaan läheinen ei ole halunnut toimia siten kuin viranomainen olisi halunnut hänen toimivan. Painotan, että ristiriitatilanteet pitäisi ensisijaisesti pyrkiä hoitamaan sosiaalityön keinoin.

Sosiaalityöntekijöiden ammattiosaamiseen kuuluu se, että he omalla työskentelyllään auttavat asiakkaita vaikeissakin tilanteissa löytämään itselleen sopivaa tukea ja apua. Laillisuusvalvonnassa tehtyjen havaintojen perusteella epäonnistuneiden tilanteiden taustalla on usein liiallinen työpaine tai se, ettei asiakkaan erityisen tuen tarvetta ole tunnistettu. Näissäkään tilanteissa en pidä hyvänä ratkaisuna sitä, että edunvalvojaa haettaisiin sen tähden, ettei eri osapuolten kesken tarvitsisi päästä asioista yhteisymmärrykseen. Asiakkaan edun mukainen toiminta onnistuu parhaiten eri osapuolten toimiessa yhteistyössä keskenään.

Muistisairaahan asiakkaan edun arvioinnissa korostuu perushoidon ja hoivan toteutumisen havainnointi. Arvioitaessa henkilön välttämättömän huolenpidon toteutumista niiden on oltava keskiössä. Korostan kuitenkin, että jos mahdollisia keinoja ja palveluja on useampi, tulisi valita se, joka parhaiten vastaa asiakkaan etua. Arvioinnissa tulisi aina kyetä ottamaan huomioon mahdollisuus päästä samaan tavoitteeseen eri keinoin.

Läheisen ihmisen läsnäolon, kosketuksen ja kommunikoinnin merkitys jää usein terveysturvallisuutta vähemmälle huomiolle, vaikka sen merkitys asiakkaan hyvinvoinnille on keskeinen, eikä se ole korvattavissa toisen henkilön antamalla palvelulla. Pidän myönteisenä sitä, että asiakkaan sosiaalityöntekijä oli pyrkinyt löytämään ratkaisun, jolla voitaisiin varmistaa, että aviopuolisot voisivat asua yhdessä ja saada riittävät palvelut.

Jos kantelija ei jatkossa suostu ottamaan nykyiseen kotiin riittävästi palveluja tai osoittautuu, ettei useankaan palvelun avulla voida saavuttaa riittävää hoitoa tai hoivaa, on eri toimijoiden velvollisuus arvioida asiakkaan edun toteuttava uusi palveluvaihtoehto. Tällöin on harkittava aiemmin esillä olleita vaihtoehtoja tai muita vaihtoehtoja, jotka parhaiten vastaisivat asiakkaan etua. Painotan, että asumista omassa kodissa ei saa toteuttaa siten, että se vaarantaisi asiakkaan välttämättömän huolenpidon.

3.8.3.5 Mielenterveyslain tahdosta riippumattoman hoidon käyttö pakkokeinona

Asiakirjojen mukaan sosiaalityöntekijä oli pohtinut, voisiko terveydenhuollosta tehdä pakkohoitopäätöstä tilanteeseen, jossa kantelija halusi viedä puolisonsa kotiin hoivakodista vastoin sosiaalityöntekijän ja lääkärin näkemystä. Myös lääkäri oli pohtinut asiaa omissa muistiinpanoissaan ja tullut siihen tulokseen, että mielenterveyslakia voisi tilanteessa tarvittaessa soveltaa.

Koska nykyinen lainsäädäntö on aukollista, on mielestäni ymmärrettävää, että tämäntyyppisissä tilanteissa saatetaan pohtia mielenterveyslain soveltamista henkilön välttämättömän huolenpidon turvaamiseksi. Koska tahdosta riippumatonta hoitoa koskevaan sairaalan lääkärin päätökseen saa mielenterveyslain mukaan hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen, voi ajatuksena myös olla, että menettely olisi asiakkaan oikeusturvan mukainen.

Mielenterveyslain soveltaminen edellyttää, että henkilö kuuluu lain soveltamisalaan ja lain säännökset soveltuvat potilaan tilanteeseen.

Potilaan määräämisestä tahdosta riippumattomaan hoitoon säädetään mielenterveyslain 2 luvussa. Hoitoon määräämisen edellytyksistä säädetään lain 8 §:ssä.

En pidä mahdollisena tulkita mielenterveyslakia siten, että se oikeuttaisi määräämään henkilön tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon sillä perusteella, ettei hyvinvointialue järjestä asiakkaan kotiin hänen välttämättömän huolenpitonsa edellyttämiä kotihoidon palveluja.

Koska mielenterveyslain perusteella tehtyihin päätöksiin voi hakea muutosta, lain perusteella tehtyjen mahdollisten päätösten lainmukaisuuden arviointi kuuluu viimekädessä tuomioistuimelle.

3.9 Asiakkaan ja kantelijan kohtelu

Sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n 1 momentin sekä sosiaalihuoltolain 30 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan eikä hänen ihmisarvoaan loukata.

Katson, että asiakas ja hänen puolisonsa eivät ole saaneet laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja kohtelua. Heidän yksityisyyttään ja perhe-elämäänsä ei ole kunnioitettu ja tapa, joilla vaikeavammaista kantelijaa ja hänen muistisairasta puolisoaan on kohdeltu heidän yhteisen elämänsä loppuvaiheessa, on ollut ihmisarvoa loukkaavaa.

Lukemattomat virheet asioiden käsittelyssä johtivat siihen, että yli 50-vuotta naimisissa olleelle avioparille ei järjestetty heille lain mukaan kuuluvia kotiin annettavia palveluja ja asiakasta estettiin poliisien avulla siirtymästä omaan kotiinsa.

Lainvastaiseen ja virheelliseen toimintaan osallistui pitkän ajan kuluessa usea eri työntekijä ja hyvinvointialueen johto siten, ettei erityistä tukea tarvitsevilla iäkkäillä aviopuolisoilla ole ollut mahdollisuutta saada heille laissa turvattuja palveluja eikä tietoa siitä, mitä palveluja heillä olisi ollut oikeus saada.

Painotan, että asiakkaan välttämättömän huolenpidon turvaaminen ei saamani selvityksen perusteella olisi edellyttänyt eikä oikeuttanut loukkaamaan puolisojen perusoikeuksia.

Asiakirjojen perusteella minulle ei syntynyt sitä vaikutelmaa, etteikö työntekijöillä ja hyvinvointialueen johdolla olisi ollut tarkoituksena edistää asiakkaan edun toteutumista. Menettelyyn liittyvien lukuisten virheiden vuoksi tässä tavoitteessa ei kuitenkaan onnistuttu. Kanteluasiassa esiin tulleiden vakavien virheiden, asiakkaiden huonon kohtelun ja asiakkaan välttämättömän huolenpidon vaarantumisen vuoksi korostan, että hyvinvointialueella tulisi viipymättä huolehtia siitä, etteivät vastaavat virheet toistu muiden asiakkaiden kohdalla.

3.10 Valvontalain mukainen ilmoitusvelvollisuus

3.10.1 Lainsäädäntö

Sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuudesta ilmoittaa tietoonsa tulleesta epäkohdasta tai epäkohdan uhasta taikka muusta lainvastaisuudesta asiakkaan sosiaalihuollon toteuttamisessa säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (valvontalaki).

Valvontalain 29 §:n 2 momentin mukaan palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan henkilöstöön kuuluvan tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai alihankkijana toimivan henkilön on ilmoitettava viipymättä salassapitosäännösten estämättä palveluyksikön vastuuhenkilölle tai muulle toiminnan valvonnasta vastaavalle henkilölle, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan asiakkaan tai potilaan sosiaali- tai terveydenhuollon toteuttamisessa taikka muun lainvastaisuuden.

Valvontalain 4 §:n 1 kohdan mukaan laissa tarkoitetaan palvelunjärjestäjällä muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuussa olevaa hyvinvointialuetta sekä Helsingin kaupunkia ja HUS-yhtymää.

Valvontalain 4 §:n 2 kohdan mukaan laissa tarkoitetaan palveluntuottajalla muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuussa olevaa hyvinvointialuetta sekä Helsingin kaupunkia ja HUS-yhtymää.

Valvontalain 29 §:n 3 momentin mukaan ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava asiasta palvelunjärjestäjälle tai palveluntuottajalle. Palvelunjärjestäjän, palveluntuottajan ja vastuuhenkilön on ryhdyttävä toimenpiteisiin epäkohdan tai ilmeisen epäkohdan uhan taikka muun lainvastaisuuden korjaamiseksi. Ilmoitus voidaan tehdä salassapitosäännösten estämättä.

Valvontalain 29 §:n 4 momentin mukaan ilmoituksen vastaanottaneen henkilön on ilmoitettava ja ilmoituksen tehnyt henkilö voi ilmoittaa asiasta salassapitosäännösten estämättä valvontaviranomaiselle, jos epäkohtaa tai ilmeisen epäkohdan uhkaa taikka muuta lainvastaisuutta ei korjata viivytyksettä. Valvontaviranomainen voi päättää toimenpiteistä siten kuin 38 §:ssä säädetään tai antaa 39 §:ssä säädetyn määräyksen epäkohdan poistamiseksi.

Valvontalain 29 §:n 5 momentin mukaan ilmoituksen tehneeseen henkilöön ei saa kohdistaa kielteisiä vastatoimia tehdyn ilmoituksen seurauksena. Palveluntuottajan tai vastuuhenkilön menettelyä on pidettävä kiellettynä vastatoimena, jos henkilön työ- tai virkasuhteen ehtoja heikennetään, palvelussuhde päätetään, hänet lomautetaan, häntä muutoin kohdellaan epäedullisesti tai häneen kohdistetaan muita kielteisiä seurauksia sen vuoksi, että hän on tehnyt 2–4 momentissa tarkoitetun ilmoituksen tai osallistunut ilmoittamansa asian selvittämiseen. Kiellettyä on myös estää tai yrittää estää henkilöä tekemästä 2–4 momentin mukaista ilmoitusta.

Valvontalain 38 §:n 1 momentin mukaan jos sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä, tuottamisessa tai toteuttamisessa havaittu puute, virheellisyys, laiminlyönti tai muu epäkohta ei anna aiheutta 39 §:ssä tarkoitettuihin toimenpiteisiin, valvontaviranomainen voi saattaa palvelunjärjestäjän tai palveluntuottajan, palveluyksikön vastuuhenkilön tai virheellisestä toiminnasta vastuussa olevan henkilön tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä tai kiinnittää edellä mainittujen tahojen huomiota toiminnan asianmukaiseen järjestämiseen ja tuottamiseen sekä hyvän hallinnon vaatimuksiin.

Pykälän 2 momentin mukaan valvontaviranomainen voi myös kehottaa palvelunjärjestäjää tai palveluntuottajaa, palveluyksikön vastuuhenkilöä tai virheellisestä toiminnasta vastuussa olevaa henkilöä korjaamaan todetun puutteen tai muun epäkohdan. Jos edellä tarkoitettuja toimenpiteitä ei voida asian kokonaisarvioinnin vaikuttavat seikat huomioon ottaen pitää riittävinä, valvontaviranomainen voi antaa edellä mainituille tahoille huomautuksen vastaisen varalle.

Valvontalain 39 §:n 1 momentin mukaan, jos sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä, tuottamisessa tai toteuttamisessa havaitaan asiakas- tai potilasturvallisuutta vaarantavia puutteita tai muita epäkohtia taikka toiminta on muutoin tämän tai muun sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan lain vastaista, valvontaviranomainen voi antaa määräyksen puutteiden korjaamisesta tai epäkohtien poistamisesta. Määräystä annettaessa on asetettava määräaika, jonka kuluessa tarpeelliset toimenpiteet on suoritettava.

Valvontalain 39 §:n 2 momentissa säädetään muun muassa, että valvontaviranomainen voi velvoittaa palvelunjärjestäjän tai palveluntuottajan noudattamaan edellä mainittua määräystä sakon uhalla.

Valvontalain 30 §:n mukaan palveluntuottajan on tiedotettava henkilöstölleen ilmoitusvelvollisuudesta ja sen käyttöön liittyvistä asioista. Ilmoitusvelvollisuuden toteuttamista koskevat menettelyohjeet on sisällytettävä 27 §:ssä tarkoitettuun palveluyksikön omavalvontasuunnitelmaan.

3.10.2 Saatu selvitys ja arviointini

Järjestäessään haavoittuvassa asemassa olevalle iäkkäälle muistisairaalle asiakkaalle sosiaalipalveluja sosiaalihuollon työntekijät ovat jättäneet noudattamatta lukuisia keskeisiä asiakkaiden oikeuksia ja riittävien palvelujen saantia turvaavia oikeusnormeja. Samaan aikaan työntekijät ovat noudattaneet lakiin perustumatonta käytäntöä, jonka mukaan puolisoiden kotiin ei voida järjestää kotihoitoa enempää kuin 2–3 kertaa viikossa, koska heidän kotinsa sijaitsee yli 30 kilometrin päässä kaupungin keskustasta.

Kantelijaa on estetty – jopa poliisien avulla – viemästä puolisoaan kotiin hoivakodista kertomatta puolisoille, että perheellä olisi lain mukaan oikeus saada omaan kotiinsa joko tarvittava määrä kotihoitoa taikka muita palveluja siten, että asiakkaan riittävä hoito ja huolenpito olisi turvattu.

Totean, että useat työntekijät ovat vastoin valvontalain 29 §:n 2 momenttia jättäneet ilmoittamatta epäkohdista ja toiminnan lainvastaisuudesta.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella käsitykseni on, että ilmoitusvelvollisuutta ei ole riittävästi tunnettu, eivätkä kaikki työntekijät olleet ymmärtäneet, että toiminta on ollut lainvastaista.

Totean, että hyvinvointialue on vastuussa sekä siitä, että työntekijät tuntevat ilmoitusvelvollisuuden, että siitä, että heillä on riittävä lainsäädännön osaaminen ja tarvittava juridinen ja sosiaalityön tuki työssään.

Näkemykseni mukaan palvelujohtaja (---) on tehtäviensä ja virka-asemansa perusteella ollut erityisessä vastuussa siitä, että usea työntekijä on toiminut kanteluasiassa virheellisesti, eivätkä työntekijät ole tehneet valvontalain mukaista ilmoitusta. Hänellä on myös ollut mahdollisuus itse havaita virheellinen menettely ja ryhtyä toimenpiteisiin sen johdosta perehdyttyään asiakkaan asioihin tämän tutkinnan aikana. Toiminnan moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon sekä virheellisen menettelyn keston että sen, että menettelyä on sittemmin korjattu. Totean, että palvelujohtaja on menetellyt virheellisesti ja lainvastaisesti kun hän ei ole huolehtinut siitä, että kotihoitoa olisi ollut asiakkaan käytettävissä sosiaalihuoltolain 19 a §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Saadun tiedon mukaan asiakkaan omatyöntekijänä toiminut sosiaalityöntekijä B oli aiemmassa vaiheessa asiakkuutta konsultoinut asiakkaan nimeä mainitsematta mahdollisuudesta saada käyttöön lisää kotihoitoa, mutta asian hoitaminen oli jäänyt kesken. Kirjallisen aineiston ja haastattelun perusteella kyse ei ole kuitenkaan ollut tilanteesta, jossa sosiaalityöntekijä olisi ilmoittanut menettelyn lainvastaisuudesta valvontalain 29 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla. Sosiaalityöntekijä B ei myöskään tehnyt ilmoitusta toiminnan lainvastaisuudesta, kun kantelijaa estettiin viemästä asiakasta kotiin ja puolisoille ilmoitettiin, ettei kotihoitoa voida järjestää heidän omaan kotiinsa.

Totean, että erityistä tukea tarvitsevan iäkkään asiakkaan omatyöntekijänä sosiaalityöntekijällä on ollut laissa säädetty erityinen peruste huolehtia siitä, että hänen asiakkaansa saa hänelle lain mukaan kuuluvat palvelut. Vanhuspalvelulain 17 §:n mukaan omatyöntekijän on neuvottava ja tuettava iäkästä henkilöä hänen tarvitsemiensa sosiaalipalvelujen saantiin liittyvissä asioissa. Omatyöntekijä on myös ollut velvollinen seuraamaan iäkkään henkilön palvelutarpeiden muutoksia. Tehtäviensä perusteella hänellä on ollut enemmän tietoa asiakkaan tilanteesta kuin muilla työntekijöillä ja mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan palvelujen saamiseen. Pitkän asiakkuuden kuluessa palvelujen tarve ei myöskään ole tullut hänelle yllättäen tiedoksi.

Tilanne, jossa hyvinvointialue ei ole toteuttanut velvollisuuttaan huolehtia siitä, että palveluja on asiakkaiden käytettävissä tarvittava määrä, on työntekijöille vaikea. Valvontalain mukainen ilmoitusvelvollisuus on kuitenkin työntekijälle laissa säädetty keino asiakkaan oikeuksien toteuttamiseksi.

Pidän erityisen moitittavana sitä, että palvelujen puute ja lukuisat menettelyvirheet kohdistuivat erityistä tukea tarvitseviin asiakkaisiin. Kun ikääntyneen henkilön kyky huolehtia omista asioistaan on sairauden tai vaikean elämäntilanteen vuoksi heikentynyt, viranomaisilla on korostettu vastuu huolehtia siitä, ettei menettelyn aikana tapahdu sellaisia laiminlyöntejä tai virheitä, joiden takia henkilön oikeus saada tarvettaan vastaavia palveluja vaarantuisi.

Virheiden vakavuuden vuoksi painotan jokaisen virkamiehen velvollisuutta noudattaa voimassa olevia oikeusnormeja.

Jokainen viranhaltija ja julkista tehtävää suorittava työntekijä on omalta osaltaan vastuussa siitä, että haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat saavat heille lain mukaan kuuluvat palvelut. Jos hyvinvointialue ei noudata voimassa olevia oikeusnormeja, eikä virkamies omalla toiminnallaan pidä huolta siitä, että asiakas saa hänelle lain mukaan kuuluvat palvelut ja välttämättömän huolenpidon, tai asiakkaan perusoikeuksia rikotaan muulla tavoin, voi virkamies joutua virkavastuuseen omasta toiminnastaan. Tällaisten tilanteiden välttämiseksi ja asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi tulisi näissä tilanteissa aina käyttää lakisääteistä oikeutta ilmoittaa asiasta valvontaviranomaiselle tai tehdä asiasta kantelu. Tämä koskee myös tilanteita, joissa hyvinvointialueella ei ole tarjolla riittävästi palveluja.

3.11 Hoivakodin palvelun laatu

Kantelija esitti useita hoivakodin palvelun laatuun liittyviä väitteitä. Asiakirjojen mukaan hoivakodissa tehdyt havainnot asiakkaan hoidon haasteista vastaavat kantelijan antamaa kuvausta. Asiakkaan terveydentilaa ja muun muassa jalkojen toimivuutta ja ravinnonsaantia tarkkailtiin ja pyrittiin edistämään asiakirjamerkintöjen mukaan huolellisesti sekä edeltävällä jaksolla sairaalassa että hoivakodissa.

Asiakirjamerkintöjen mukaan hoivakodin henkilökunta on pyrkinyt huolehtimaan siitä, että asiakas syö ja juo riittävästi, ottaa lääkkeensä, ei satuta itseään, liikkuu riittävästi ja että hänen perushygieniastaan huolehditaan. Sekä kantelijan että hoitohenkilökunnan kuvausten perusteella perussairauden eteneminen vaikeuttaa hoivan ja hoidon toteuttamista.

Saamieni tietojen mukaan kantelijan esittämä kritiikki hoidon laadusta oli aiheuttanut sen, että asiakkaan saaman palvelun laatuun kiinnitettiin hoivakodissa erityistä huomiota ja myös sosiaalityöntekijä keskusteli kantelijan esiin tuomista asioista ja esimerkiksi vaippojen vaihtoon ja henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvistä asioista henkilökunnan kanssa. Näin ollen minulla ei ollut aihetta ryhtyä tutkimaan asiaa enemmälti.

4 TOIMENPITEET

4.1 Huomautuksen antaminen

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n mukaan, jos oikeusasiamies laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa katsoo, että valvottava on menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, mutta harkitsee, ettei syytteen nostaminen tai asian saattaminen kurinpitomenettelyyn ole kuitenkaan tarpeen, hän voi antaa valvottavalle huomautuksen vastaisen varalle.

Annan hyvinvointialueelle eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:ssä tarkoitetun huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdissa 3.4.1, 3.4.2.2, 3.5.2, 3.6.2, 3.7.4, 3.8.3 ja 3.9 selostetuista lainvastaisista ja virheellisistä menettelyistä ja laiminlyönneistä.

Ottaen huomioon, että hyvinvointialueella on vastuu siitä, että palveluja on käytettävissä laissa edellytetyllä tavalla, henkilöstöllä on tehtäviinsä riittävä osaaminen ja työaika ja vastuu huolehtia lainsäädännön noudattamisesta omavalvonnan keinoin, pidän perusteltuna huomautuksen kohdistamista koko kokonaisuuden osalta hyvinvointialueelle.

Lisäksi annan huomautuksen palvelujohtajalle sekä sosiaalityöntekijä B:lle, edellä kohdassa 3.10.2 selostetuista lainvastaisista ja virheellisistä menettelyistä ja laiminlyönneistä.

Katson, että asiassa olisi saattanut olla perusteita antaa huomautus myös muille virkamiehille, jotka eivät noudattaneet valvontalain mukaista ilmoitusvelvollisuutta ja osallistuivat menettelyyn, jonka olen todennut lainvastaiseksi. Ottaen huomioon, että palvelujohtajalla ja omatyöntekijällä on ollut erityinen vastuu asiakkaan kohtelun ja palvelujen toteutumisesta laissa edellytetyllä tavalla, ja että muiden virheellinen menettely on kestänyt lyhyemmän ajan, on huomautus kohdistettu edellä esitetysti.

Virheiden vakavuuden vuoksi painotan kuitenkin jokaisen virkamiehen velvollisuutta noudattaa voimassa olevia oikeusnormeja. Jos hyvinvointialue ei korjaa tiedossaan olevaa lainvastaista toimintakäytäntöä tai järjestä haavoittuvassa asemassa olevalle asiakkaalle lakisääteisiä palveluja, voi yksittäinen virkamies joutua toiminnasta rikosoikeudelliseen virkavastuuseen laissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Katson, että tällaisten tilanteiden välttämiseksi sekä asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi tulisi näissä tilanteissa aina käyttää lakisääteistä oikeutta ilmoittaa asiasta valvontaviranomaiselle tai tehdä asiasta kantelu.

4.2 Hyvitysesitys

Julkiselle vallalle perustuslain 22 §:ssä säädetty velvollisuus perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseen velvoittaa julkisen vallan pidättäytymään loukkaamasta perusoikeuksia ja edistämään oikeuksien toteutumista.

Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi.

Oikeusasiamiehen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan oikeusasiamies voi tehdä esityksen oikeuksien loukkauksen hyvittämisestä.

Hyvitys on oikeudellisena käsitteenä laaja-alaisempi kuin vahingonkorvauslaissa tarkoitettu vahingonkorvaus. Oikeusasiamiehen esityksiin perustuva hyvitysesitys voi olla muun muassa vahingonkorvauslain mukaisen vahingonkorvauksen maksamista, hyvitystä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaisesti sopimuksen turvaaman oikeuden tai vapauden loukkaamisesta tai lainvastaisesta menettelystä aiheutuneen vahingon tai epäoikeudenmukaisuuden tuntemuksen, vääräyskokemuksen tai muun sellaisen korvaamista tai hyvittämistä rahallisesti. Hyvitys voi olla myös aineeton toimenpide, kuten pahoittelu tai anteeksipyyntö.

Perustuslakivaliokunta on ilmoittanut pitävänsä oikeusasiamiehen esityksiä asian sopimisesta ja siihen liittyvästä hyvityksestä selvissä tapauksissa perusteltuna yksilöiden pääsemiseksi oikeuksiinsa, sovinnollisen ratkaisun löytämiseksi ja turhien oikeusriitojen välttämiseksi (PeVM 12/2010).

Olen edellä esittämilläni perusteilla katsonut, että hyvinvointialue on menettelyllään loukannut asiakkaan ja kantelijan yksityis- ja perhe-elämän suojaa (perustuslain 10 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla) sekä vaarantanut asiakkaan oikeusturvaa koskevan perus- ja ihmisoikeuden toteutumisen (perustuslain 21 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla) ja siten laiminlyönyt perustuslain 22 §:n mukaisen velvollisuutensa turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Esitän, että perusoikeuksien toteuttamisesta vastuussa ollut hyvinvointialue harkitsisi, miten se voi hyvittää asiakkaalle ja kantelijalle heidän perusoikeuksiensa loukkaukset (kohdat 3.7.4 ja 3.8.3).

4.3 Muut toimenpiteet ja toimenpideilmoitusten lähettäminen

Pyydän hyvinvointialuetta huolehtimaan viipymättä siitä, että kantelijan kanssa keskustellaan päätökseni keskeisestä sisällöstä, kannanotoistani ja toimenpiteistäni.

Pyydän hyvinvointialuetta ilmoittamaan minulle **12.12.2025** mennessä, mihin toimenpiteisiin se on ryhtynyt hyvitysesitykseni johdosta.

Pyydän hyvinvointialuetta antamaan minulle selvityksen myös siitä, mihin toimenpiteisiin käsitykseni ovat antaneet aiheutta, sekä asiakkaan ja kantelijan kohtelussa että sen varmistamisessa, etteivät virheet toistu muiden asiakkaiden kohdalla. Pyydän samalla antamaan tiedon siitä, millä tavoin päätökseni kannanotot on saatettu niiden sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden tietoon, jotka tehtävissään tietoa tarvitsevat.

Pyydän lähettämään nämä selvitykset viimeistään **12.12.2025**.

Hyvitysesityksen ja antamieni huomautusten johdosta lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni hyvinvointialueelle. Antamieni huomautusten johdosta lähetän jäljennöksen päätöksestä myös palvelujohtajalle sekä sosiaalityöntekijä B:lle.

Lähetän jäljennöksen päätöksestä tiedoksi myös asiakkaan edunvalvojalle sekä anonymisoidun päätöksen tiedoksi aluehallintovirastolle.

Tämän ratkaisun keskeinen sisältö ja kannanotot julkaistaan anonymisoituina oikeusasiamiehen verkkosivuilla.